

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΙΗ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΑΓ. ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19 | 1 ΜΑΡΤΙΟΥ 1969 | ΑΡΙΘ. 5

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΡΩΜΗΣ

ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'

ια'. Χριστολογικαὶ καὶ σωτηριολογικαὶ διατυπώσεις.

Ὡς πρὸς τὰς ἐκφράσεις περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι αἱ σπουδαιότεραι διατυπώσεις εὐρίσκονται ἐν τῇ ἐπιστολῇ, εἰ καὶ οὐχὶ πάντοτε μετὰ τῆς δεούσης σαφηνείας καὶ καθαρότητος. Παρὰ δὲ τὴν μονομερῆ εὐνοϊκὴν κρίσιν τοῦ ἐπιστέλλοντος περὶ τῆς πρὸ Χριστοῦ ἐποχῆς - ἥτις σημειωτέον διὰ τὸν συντάκτην τοῦ γράμματος κατὰ βάσιν δέν εἶναι κἂν προχριστιανικῆ-ἢ ὄρατὴ εἴσοδος καὶ ἐμφάνισις τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Μεσσίου, ἐν τῷ κόσμῳ ἐπισημαίνει τὸ κορυφωμα τῆς θείας Ἀποκαλύψεως καὶ τῆς θείας δωρεᾶς τῆς Λυτρώσεως καὶ Σωτηρίας ἐν τῇ Ἱστορίᾳ (Πρβλ. 22,1. 36,1-5. 48,4. 59,2 ἔ.). Ἀπὸ τοῦ νῦν ζῆ καὶ ἐνεργεῖ ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ Χριστῷ καὶ δι' Αὐτοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἐνταῦθα δ' ἀναγνωρίζει τις πόσον ἰσχυρῶς εἶχεν ἐπιδράσει ἐπὶ τοῦ συντάκτου τῆς ἐπιστολῆς ἡ μυστικὴ περὶ Χριστοῦ Θεολογία τοῦ Παύλου.

Ὁ Θεός, ὁ Χριστὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα συναποτελοῦν τὴν Ἁγίαν Τριάδα (Πρβλ. 58,2. 46,6. 42,3). Τὸ θεῖον Πνεῦμα δρᾷ καὶ ἐνεργεῖ εἰς ἕνα ἕκαστον χριστιανὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (2,2. 46,6), κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς τούτων διαδόχους (42,3. 63,2). Περὶ τῆς θεοπνευστίας τῆς Γραφῆς εἶπομεν ἤδη. Σημειωθῆτω μόνον ὅτι ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἐλλείπει πᾶσα πνευματικὴ - ἐνθουσιαστικὴ ὑπερβολή, ἃν καὶ ἀναγνωρίζονται ἔκτακτά τινα χαρίσματα (Πρβλ. 48,5).

Ὡς πρὸς τὴν περὶ δικαιοσύνης καὶ Χάριτος, ἀμαρτίας καὶ μετανοίας διδασκαλίαν τοῦ ἔργου ἐμφανίζονται αἱ ἀπαρχαὶ τῶν ἀντιλήψεων τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας¹. Συγχρόνως ὁμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μὴ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ διδασκαλία περὶ μετανοίας καὶ τῆς δυνατότητος αὐτῆς, πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου. Ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς πίστεως, ὡς θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ χωρίου 32,4, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἔργων¹⁷. Ἐν τούτοις, ὡς τὸ «δικαιοῦσθαι» εἶναι πρωτίστως δῶρον τῆς θείας Χάριτος (Πρβλ. 8,5), οὕτω πως ὁ «δικαιωθείς» ἔχει ἀνάγκη τῆς περαιτέρω θείας Χάριτος δι' ἐπιτέλεσιν τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἵνα εὐαρεστήσῃ τῷ Θεῷ (Πρβλ. 50,2). Τοῦτο δ' ἀκριβῶς ἐπεύχεται καὶ ὁ ἐπιστέλλων τοῖς Κορινθίοις ἐν τῇ ἑαυτοῦ προσφωνήσει ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς του, κατακολουθῶν καὶ ἐν τούτῳ τῷ ἀποστολικῷ ἐπιστολιμαίῳ παραδείγματι. Πέποιθε δ' ὁ ἐπιστέλλων ὅτι τοῖς χριστιανοῖς μεῖζων Χάρις προσφέρεται ἢ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις (Πρβλ. 20,11. 23,1). Ὡς πρὸς τὸν πεπτωκότα χριστιανὸν ὁ σ. ἔχει τὴν ἀντίληψιν ὅτι ὀφείλεται διάκρισις μετὰξὺ ἀμαρτίας καὶ ἁμαρτίας (Πρβλ. 60,1). Ὁ «ἄκων ἀμαρτάνων», κατὰ τὸ 2,3, ἐλαφρῶς ἀμαρτάνει καὶ ὡς ἀσθενὴς καὶ ἀτελής, συγχωρεῖται· ὁμως ἡ στάσις καὶ τὸ σχίσμα εἶναι ἁμαρτία βαρυτάτη (44,4). Διότι «θράσος καὶ αὐθάδεια καὶ τόλμα τοῖς κατηγορούμενοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ» (30,8. Πρβλ. 9,1. 51,3). Ἡ ἐγωιστικὴ ἔμμονὴ εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ αὐθάδεια τοῦ ἁμαρτήσαντος, ἀπομακρύνει καὶ «ἀπορρίπτει» τῆς ἐλπίδος τοῦ Χριστοῦ τὸν ἁμαρτήσαντα (57,2). Ἐν τούτοις πάντοτε ὑφίστανται δυνατότητες μετανοίας καὶ νῦν ὑπάρχει εἰς ἐκκλησιαστικὸς τρόπος μετανοίας διὰ βαρέως ἁμαρτήσαντας (Πρβλ. 51,3. 54,2. 57,1), δι' οὗ δύναται τις νὰ συμφιλιωθῆ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ λάβῃ παρὰ

16. Πρβλ. B. P o s c h m a n n, Paenitentia secunda, Bonn 1940 σ. 112/24.

17. Πρβλ. 33,1. 30,3. Ἐν τῷ χωρίῳ 32,4 ἠ' ἔλησεν ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐξάρῃ μετὰ τοῦ Παύλου ὅτι ἡ σωτηρία δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μόνον τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἢ τῆς προσπαθείας τούτου, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ «καὶ τὸ θέλει καὶ τὸ ἐνεργεῖν». Πρβλ. A. St u i b e r, ἄρθρον Clemens Romanus I. ἐν Reall. f. Antike u. Christentum III (1955) 193

τοῦ Θεοῦ συγχώρησιν, ἦτοι ἡ ἐξομολόγησις, ἡ ταπείνωσις καὶ ἡ ὑποταγή «τοῖς πρεσβυτέροις». Ἀντιθέτως αἱ μικραὶ ἁμαρτίαι καὶ τὰ παραπτώματα δὲν σχίζουσι τὸν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας σύνδεσμον καὶ δύνανται διὰ τῆς προσευχῆς νὰ τύχωσι συγχωρήσεως παρὰ τοῦ φιλεσπλάγχχνου Θεοῦ· ἄλλωστε ἡ Ἐκκλησία πάντοτε εὔχεται ὑπὲρ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τῶν χριστιανῶν (Πρβλ. 2,3. 56,1. 60,1 ἐ.)· ἡ δὲ προσευχὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος συμπάσης προπαρασκευάζει τὴν συγχώρησιν καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν βαρέως ἁμαρτανόντων. Ἀλλὰ προϋπὸθεσις συγχωρήσεως πάσης ἁμαρτίας εἶναι ἡ ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου ἐπίδειξις ἀγάπης (49,5. 50,5. Πρβλ. 33,1). Ἀναλόγως τῆς ἐπιδεικνυομένης ἀγάπης, παρέχεται καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ συγχώρησις.

ιβ'. Ἐσχατολογικά.

Ἡ ἐσχατολογία τοῦ συντάκτου τῆς ἐπιστολῆς ἐκτίθεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πίστεως ταχείας ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου (ὁ Κύριος ἐγγύς) καὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, ὅτε οἱ δίκαιοι ἀναστήσονται πάντες καὶ θὰ ἴδωσι πληρουμένην τὴν ἐλπίδα τῆς πίστεώς των διὰ τῆς εἰσόδου των εἰς τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν μακαριότητα. Τὸ θέμα τοῦτο τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τέλος τῆς δικαίωσεως τῶν πιστῶν διὰ τῆς αἰωνίας δόξης καὶ μακαριότητος ἀπὸ μέρους τοῦ δικαίου κριτοῦ, φαίνεται ὅτι ἐξακολουθεῖ ν' ἀποτελεῖ ζωτικῶς ἐνδιαφέροντος θέμα καὶ μετὰ τὰ ὅσα ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶχεν ἐκθέσει ἐν τῇ Α' πρὸς Κορ. ἐπιστολῇ του 15,1-58. Ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι καὶ ὁ τῆς ἡμετέρας ἐπιστολῆς συντάκτης πραγματεύεται τὸ θέμα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν ἐν τοῖς κεφ. 23-26. Οἱ εὐσεβεῖς προσδοκῶσι τὴν μέλλουσαν δόξαν (44,5. 50,3), εἰ καὶ δὲν ἔτυχον εἰσέτι τῆς οὐρανίας μακαριότητος. Μόνοι οἱ ἀπόστολοι, οἱ τὸ μαρτύριον ὑποστάντες, ἀπολαμβάνουσι τῆς δόξης καὶ τῆς θείας μακαριότητος¹⁸. Διὰ πρώτην δὲ φοράν ἀπαντῶσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ

18. Πρβλ. J. A. F i s c h e r, Studien zum Todesgedanken in der alten Kirche, München 1954 I, 151.234 ἐξ. — Ἰ. Καρμύρη, Ἡ εἰς Ἄδου κάθοδος τοῦ Κυρίου, Ἐν Ἀθήναις 1939.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Αἱ γυναῖκες εἰς τὸν Ναόν.

Κατὰ τὰς λειτουργικὰς συνάξεις εἰς τοὺς Ναοὺς, ἡ ἀμφίεσις καὶ ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἐκκλησιαζομένων πιστῶν ἔχει τὴν σημασίαν της. Τοῦτο ἰσχύει ἰδιαίτερος διὰ τὸ γυναικεῖον φύλον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ διακρίνη ἡ σεμνότης τῆς περιβολῆς καὶ ἡ εὐπρέπεια, ὡς ἀρμόζει εἰς χριστιανὰς γυναῖκας, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου (Α' Πέτρ. γ' 3-4). Μὲ τὰς σημερινὸν ἐπικρατούσας εἰς τὸν συρμὸν ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι αἰσθητικῶς χειραφετημένα, ὑπάρχουν γυναῖκες μὴ ὑποπευόμεναι τὴν παραφωνίαν ποὺ ἀποτελεῖ ἡ ἐμφάνισις των ἐν μέσῳ τοῦ λοιποῦ ἐκκλησιάσματος. Διὰ νὰ συνέλθουν ἀπὸ τὴν «παρανοϊκότητά» των αὐτῆν, εἶναι ἀνάγκη νὰ νουθετηθοῦν καταλλήλως ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου, εἴτε μὲ εἰδικωτέραν στροφὴν τοῦ λόγου κατὰ τὸ θεῖον κήρυγμα πρὸς τὸ θέμα αὐτό, εἴτε καὶ μὲ προσωπικὰς κατ' ἰδίαν συστάσεις, αἱ ὁποῖαι ὅμως πρέπει νὰ ἔχουν λεπτότητα, ὥστε νὰ μὴ προκαλέσουν ἐρεθισμὸν τοῦ ἀνθρώπινου φυσικοῦ ἐγωῖσμοῦ, ὅποτε τὸ ἀποτέλεσμα δὲν θὰ ἦτο ἐποικοδομητικόν. Προσοχή, λοιπόν, καὶ εἰς τὸ ζήτημα αὐτό.

Ἐκκλησία καὶ Σχολεῖον.

Ὅχι μὲ τὴν ἔννοιαν ἐλέγχου, ἀλλὰ μὲ τὴν καθαρῶς ποιμαντικὴν ἔννοιαν τοῦ στοργικοῦ της ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ἠθικὴν διάπλασιν τῆς νεότητος, ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν κατὰ τόπους ποιμένων της ὀφείλει νὰ παρακολουθῇ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν τρόπον τῆς εἰς τὰ σχολεῖα διαπαιδαγωγήσεως τῆς νέας γενεᾶς. Ἡ εὐθύνη εἶναι τεραστία πρὸς τὴν πλευρὰν αὐτὴν τώρα ποὺ ἡ

παρομοιώσεις τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων πρὸς ἀνάλογα φαινόμενα τῆς Φύσεως. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἐντελῶς πρωτοτύπου ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος ἐκθέσεως τοῦ συντάκτου τῆς ἐπιστολῆς, ἀφοῦ πρὸ αὐτοῦ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐχρησιμοποίησε τοιαύτας παρομοιώσεις καὶ ἀνάλογα παραδείγματα ἐκ τῆς Φύσεως (Πρβλ. Α' Κορ. 15,1-58).

(Συνεχίζεται)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Πολιτεία ἔχει διακηρύξει ὅτι ἐννοεῖ νὰ σφραγίσῃ τὴν Παιδεῖαν μὲ τὰ ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδεώδη. Εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου ἀσφαλῶς δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα διεπόμενα ἀπὸ ἀντιθρησκευτικὴν νοοτροπίαν. Ὑπάρχουν ὅμως διδάσκαλοι καὶ καθηγηταί, οἱ ὁποῖοι χωρὶς νὰ δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς συνειδητῶς ὑποσκάπτοντες τὰς ἀθανάτους ἐθνικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἀξίας, τὸ κάμνουν εἰς κάποιο μέτρον ἀπὸ ἔλλειψιν φωτισμένης ἀντιλήψεως καὶ γνώσεως. Ἄν, λοιπόν, εἰς τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ ἐφημερίου ὑποπέσουν τοιαῦτα κρούσματα, πρέπει οὗτοι νὰ κινηθοῦν μὲ ἀποφασιστικότητα καὶ διάκρισιν, ὥστε οἱ παραπαίοντες ὡς πρὸς τὴν ὀρθὴν γραμμὴν ἐκπαιδευτικοὶ νὰ νοθεηθοῦν καταλλήλως καὶ νὰ παύσουν ζημιούντες τὰς νεανικὰς ψυχὰς μὲ ἰδέας, ἔστω καὶ ἐμμέσως «τρωκτικὰς» ἔναντι τῶν μνημονευθεισῶν ἀνωτέρω ἀξιῶν. Σήμερον δὲν εἶναι καθόλου νοητὸν ὅ,τι κτίζει ἡ Ἐκκλησία μὲ τὸ κατηχητικὸν τῆς ἔργον νὰ τὸ κρημνίσῃ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸ Σχολεῖον.

Τὰ οἰκονομικὰ τῶν ἐνοριῶν.

Ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις τῶν ἐνοριῶν εἶναι ἔργον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συμβουλίων, εἰς τὰ ὁποῖα πρώτην θέσιν ὑπευθυνότητος ἔχουν οἱ προϊστάμενοι τούτων ἐφημέριοι. Ἡ ἐνορία, κύτταρον τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, εἶναι ὄλικοπνευματικὴ μονάς, ἀντιμετωπίζουσα εἰς τοὺς πνευματικοὺς σκοποὺς τῆς καὶ ὕλικά προβλήματα. Ὅταν ὑπάρχῃ ζωηρὸν τὸ πνευματικὸν ἐνδιαφέρον, τοῦτο ἱκανοποιεῖται εἰς μίαν ἐνορίαν πληρέστερον ἐφ' ὅσον καὶ τὰ οἰκονομικὰ τῆς εἶναι ἀνθηρὰ ἢ νοικοκυρεμένα. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, οἱ ἐφημέριοι πρέπει νὰ δίδουν μεγάλην προσοχὴν εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα τῆς ἐνορίας των, μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι οὕτω ἐξυπηρετοῦν τὸ πνευματικὸν τῆς ὄφελος, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὴν προέχει. Ἡ καλὴ διαχείρισις τῆς ἐνοριακῆς περιουσίας καὶ τῶν ἐνοριακῶν τακτικῶν ἢ ἐκτάκτων πόρων εἶναι προϋπόθεσις ἀπροσκόπτου καὶ ἀνέτου πνευματικῆς προόδου, ἐξασφαλιζομένων οὕτω τῶν ἀπαραιτήτων ὕλικῶν μέσων διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ φωτιστικοῦ καὶ ἀγιαστικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ πιστοποιητικὰ οἰκογενειακῆς καταστάσεως.

Μετὰ τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἀπὸ 1/1/69 ἐπέκτασιν τῆς ἰατροφαρμακευτικῆς περιθάλψεως καὶ εἰς τὰ μέλη τῶν οἰκογενειῶν τῶν συνταξιούχων τοῦ Δημοσίου, ὑποχρεοῦνται οἱ ἐνδιαφερόμενοι νὰ ἐφοδιασθοῦν παρὰ τοῦ ἐφημερίου τῆς ἐνορίας των μὲ βεβαίωσιν τῆς οἰκογενειακῆς των καταστάσεως διὰ τὴν ἀνα-

γνώρισιν τοῦ δικαιώματος τούτου. Ἄλλὰ διὰ τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰς λοιπὰς μεγάλας πόλεις τίθεται τὸ ἐξῆς ζήτημα: Πῶς εἶναι δυνατόν, ὅταν μία τοιαύτη ἐνορία περιλαμβάνῃ ἑκατοντάδας πολυκατοικιῶν μὲ χιλιάδας ἐνοίκων, νὰ γνωρίζῃ ὁ ἱερεὺς τὴν «κατάστασιν» ἐκάστης οἰκογενείας τῆς ἐνορίας του; Καὶ μὲ ποῖον αἶσθημα εὐθύνης νὰ προβῇ εἰς τὴν αἰτουμένην βεβαίωσιν; Ὁρθῶς λοιπὸν προτείνεται ἀπὸ τῶν στηλῶν μεγάλης ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος νὰ ἀπαλλαγῶν οἱ ἐφημέριοι τῆς ὑποχρέωσης ταύτης, ἢ ὅποια ἀποτελεῖ δι' αὐτοὺς πρόβλημα συνειδήσεως καὶ ἕκαστος οἰκογενειάρχης συνταξιούχος νὰ συντάσῃ ὁ ἴδιος σχετικὴν ὑπεύθυνον δήλωσιν, ἐλεγχομένην παρὰ τῆς οἰκειᾶς Δημοτικῆς Ἀρχῆς, ἢ ὅποια καὶ δύναται νὰ ἐκδίδῃ τὸ σχετικὸν πιστοποιητικὸν οἰκογενειακῆς καταστάσεως βάσει τῶν τηρουμένων ὑπ' αὐτῆς δημοτολογικῶν στοιχείων.

Πολύτιμον Κυριακοδρόμιον.

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Τρίκκης κ. Διονύσιος, ἓνας ἐκ τῶν πλέον λογίων Ἱεραρχῶν μας, ἐξέδωκε πρό τινος, ὡς συμβολὴν εἰς τὸ σύγχρονον κήρυγμα, ἓνα Πατερικὸν Κυριακοδρόμιον, δηλαδὴ συλλογὴν κηρυγμάτων τῶν Πατέρων, τὰ ὅποια ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰ ἀναγνώσματα ἐκάστης Κυριακῆς τοῦ ἔτους. Πρόκειται περὶ ὄντως πολυτίμου κηρυκτικοῦ ὕλικου, εἰλημμένου ἀπὸ τὰ ζωηφόρα κοιτάσματα τῆς πατερικῆς γραμματείας. Ἡ κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν ἀνάγνωσις εἰς τὸ ἐκκλησίασμα ὑπὸ τοῦ λειτουργοῦ ὠρισμένων περικοπῶν ἀπὸ τὸ πατερικὸν κήρυγμα εἶναι ὄχι ἀπλῶς μία ἀναπλήρωσις τοῦ ἐλλείποντος κηρύγματος, ἀλλὰ αὐτόχροημα τὸ καλύτερον κήρυγμα, ποῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀκουσθῇ. Διότι οἱ Πατέρες εἶναι ἀπαράμιλλοι βυθοσκόποι τῶν σωτηρίων νοημάτων τῆς Ἀγίας Γραφῆς, οἱ ἐγκυρότεροι ἐρμηνευταὶ τῆς καὶ οἱ καλλιπεστέροι μεταδόται τῆς εἰς τὰς ψυχὰς.

Α Ν Α Κ Ο Ι Ν Ω Σ Ι Σ

Ἀποφάσει τῆς Ἐποπτευούσης Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς (Πρακτικὸν τῆς 23/1/69), ἅπαντες οἱ Ἱ. Ναοὶ τῆς Χώρας εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεστέλλετο ἡ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» δὲν θὰ λαμβάνωσιν εἰς τὸ ἐξῆς τὸ φύλλον καθ' ὑποχρέωσιν. Οἱ Πρόεδροι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συμβουλίων ἐκάστου Ἱ. Ναοῦ, ἐφ' ὅσον ἐπιθυμοῦν νὰ συνεχισθῇ ἡ ἀποστολή, διὰ νὰ ἔχωσι τὴν σειρὰν τῶν τόμων τοῦ Περιοδικοῦ εἰς τὰς Βιβλιοθήκας τῶν Ἱ. Ναῶν, παρακαλοῦνται νὰ δηλώσωσι τοῦτο ἐγγράφως, συναποστέλλοντες καὶ τὴν ἐξ 100 δραχμῶν ἐτησίαν συνδρομὴν πρὸς τὸ περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», ὁδὸς Ἀγ. Φιλοθέης 19, Ἀθῆναι (117).

Η ΕΝ ΤΩ ΤΡΙΩΔΙΩ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΠΕΡΙ ΓΑΜΟΥ

Ὁ Χριστιανισμός, ὡς γνωστόν, ηὐλόγησε καὶ ἐξύψωσε τὸν ἱερὸν θεσμόν τοῦ γάμου. «Διὰ τῆς καθιερώσεως τῆς μονογαμίας καὶ τοῦ ἀδιαλύτου τοῦ γάμου ἐπροστάτευσεν ὅσον οὐδεὶς ἄλλος τὴν ἀδαμαντίνην βάσιν τῆς κοινωνικῆς τῶν ἀνθρώπων διαβιώσεως, τὴν οἰκογένειαν»¹. Ἐν τῷ χριστιανικῷ γάμῳ πραγματοποιεῖται τὸ ἰεῶδες τοῦ ἀληθοῦς ἔρωτος, διὰ τοῦ ὁποίου, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, «τὸν ἅπαντα θαλαμειομένη ἡ κόρη χρόνον, μηδέποτε τὸν νυμφίον ἔωρακυῖα, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας οὕτω ποθεῖ καὶ στέργει ὡς σῶμα οἰκεῖον»². Τὸ «μυρίπνοον ἄνθος... τοῦ ἔρωτος»³, ὅπερ ἐξωραίζει τὴν ζωὴν, μόνον ἐν τῇ χριστιανικῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἀποκτᾷ ἰδανικὴν μορφήν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, κατανοεῖ τις διατὶ καὶ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Τριωδίου ἐξυμνεῖται ὑπὸ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας ὁ γάμος καὶ ἡ δι' αὐτοῦ δημιουργουμένη οἰκογένεια. Ἄν καὶ τὸ Τριώδιον ἀποβλέπη εἰς τὴν ἔντονον ἀσκησιν καὶ περιλαμβάνῃ ἀσματικὸν πλοῦτον, ἐκφράζοντα τὰ βιώματα μεγάλων ἀσκητικῶν προσωπικοτήτων, ἐν τούτοις οὐδόλως ἀγνοεῖ ἢ ὑποτιμᾷ τὸν γάμον, ἀλλ' ἀντιθέτως διὰ πλήθους ὠραίων βιβλικῶν ἐκφράσεων⁴ προβάλλει αὐτὸν ὡς ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸ δημιουργικὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ (Γεν. α', 28· ἡ', 17) καὶ ὡς καθαγιασθέντα ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ⁵. Αὐτὸς οὗτος ὁ Μ. Κανὼν, παρὰ τῷ ὁποίῳ κορυφούται τὸ ἀσκητικὸν ἰδεῶδες, διακηρύσσει: «Ὁ γάμος μὲν τίμιος, ἡ κοίτη δὲ ἀμίαντος· ἀμφοτέρα γὰρ Χριστὸς προσευλόγησε, σαρκὶ ἐσθιόμενος, καὶ ἐν Κανῶνι δὲ γάμῳ τὸ ὕδωρ οἴνω ἐκτελεῶν».

1. Παν. Μπρατσιώτου, Χριστιανισμὸς καὶ πολιτισμὸς, Θεσσαλονίκη 1941, σελ. 15.

2. Migne Ἐ.Π. 51,227.

3. Κωνσταντίνου Καλλινίκου, Πρακτικαὶ ὁμιλίαι εἰς τὰ Κυριακὰ Εὐαγγέλια, Ἀθήναι 1930, σ. 190.

4. «Ἐνεκεν τούτου καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (Γεν. β', 23).

5. Πρβλ. Hamilcar S. Alivisatos, Marriage and divorce in accordance with the Canon law of the orthodox Church, London 1948, σ. 4.

Εἶναι τοιαύτη ἡ πρὸς τὸν γάμον ἐκτίμησις ἐν τῷ Τριωδίῳ, ὥστε ἐν αὐτῷ, συμφώνως πρὸς τὸ καθ' ὅλου βιβλικὸν καὶ ὀρθόδοξον πνεῦμα, οὗτος χρησιμοποιεῖται ὡς προσφιλέστατον σύμβολον πρὸς ἔκφρασιν τοῦ πνευματικοῦ συνδέσμου τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν μελῶν τοῦ μυστικοῦ σώματός του (πρβλ. 'Εφεσ. ε', 28-29)⁶. 'Αναρίθμητοι δὲ εἶναι αἱ σχετικαὶ εἰκόνες, τὰ σύμβολα καὶ αἱ ἔκφράσεις, αἵτινες εἶναι εἰλημμένοι ἐκ τοῦ κύκλου τῶν παραστάσεων τοῦ γάμου (Πρβλ. «'Ἴδου ὁ Νυμφίος ἔρχεται»: «τὸν νυμφῶνά Σου βλέπω...»· «τὸν Νυμφίον ἀγαπήσωμεν»· «ὁ δεῖξας ἑράσμιον τὸ Νύμφης κάλλος ἄριστον»· «γυμνός εἰμι τοῦ νυμφῶνος, ἢ παστάς ἐκλείσθη μοι καθεύδοντι»· «ἐν τῇ ἄνω εἰσηλθες νυμφικῇ εὐωχίᾳ τοῦ Βασιλέως Χριστοῦ»· «νυμφὼν τῆς ἀρρήτου δόξης»· «νυμφεύεται ὡς σώφρονα τὴν νέαν Σιών καὶ ἀποβάλλεται συναγωγὴν»· «ὡς νυμφίος ἐκ παστοῦ»· «ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτραν καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ» κ.λπ.).

'Εν ᾧ πᾶσα ἐκτὸς τοῦ γάμου ἱκανοποίησις τοῦ γενετησίου ἐνστίκτου ἢ ἡ μοιχεία ἀποκρούεται ὑπὸ τοῦ Τριωδίου ὡς προσβάλλουσα αὐτὸν τὸν Χριστὸν καὶ ὡς καταστρεπτικὴ⁷, ἀντιθέτως ἡ ὠραία ἀτμόσφαιρα τοῦ γάμου, ὅστις συνάπτεται ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, μνημονεύεται καὶ ἐξυμνεῖται ὡς πηγὴ χαρίτων καὶ εὐλογιῶν⁸.

'Ἡ διὰ τῶν αἰῶνων «ἐποποιῖα τοῦ αἰωνίου θήλεος»⁹, ὅπερ παρουσιάζει εὐαισθησίαν, στοργὴν, τρυφερότητα, ἀγνότητα καὶ γενικῶς πάντα τὰ στοιχεῖα, ἅτινα εἶναι ἡ ἀληθῆς ὠραιότης τῆς γυναικός, «εὐρίσκει εἰς τὴν χριστιανικὴν λύραν» τοῦ Τριωδίου ὠραίους τόνους καὶ φθόγγους. Οὐ μόνον ἡ Θεομήτωρ εἶναι «παρθενίας καύχημα, μητέρων τὸ στήριγμα», ἀλλὰ καὶ πᾶσα σοφὴ σύζυγος, — ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν κακοποιόν, ἥτις «ὡσπερ ἐν ξύλῳ σκώληξ, οὕτως ἄνδρα ἀπόλλυσιν» —, «οἰκοδομεῖ οἴκους» καὶ εἶναι «τιμιωτέρα λίθων πολυτελεῶν», «στέφανος τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς»

---

6. Πρβλ. Λεωνίδου 'Γω. Φιλιππίδου, 'Ἡ πρώτη πρὸς Τιμόθεον ποιμαντικὴ ἐπιστολὴ τοῦ 'Απ. Παύλου, ἐν 'Αθήναις 1952, σελ. 84.

7. «Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνεῖα... Τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστίν... φεύγετε τὴν πορνεῖαν» (Α' Κορ. ζ', 13-18)· «Μὴ πρόσεχε φαύλη γυναικί* μέλι γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης, ἢ πρὸς καιρὸν λιπαίνει σὸν φάρυγγα» (Τριώδιον, ἔκδ. 'Αποστολ. Διακονίας).

8. Πρβλ. Εὐαγγ. Θεοδώρου, Χριστιανικὸς ἀνθρωπισμὸς, 'Αθήναις 1951, σ. 274 ἔξ.

9. Λεωνίδου 'Γω. Φιλιππίδου, Θρησκεία καὶ Ζωή, σελ. 18.

τόσον διὰ τῆς ἐργατικότητος¹¹, ὅσον καὶ διὰ τῶν καθ' ὅλου ἀρετῶν αὐτῆς, ἕνεκα τῶν ὁποίων «θαρσεῖ ἐπ' αὐτῆ ἡ καρδία τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς»¹¹.

Ἐν τῇ διὰ τοῦ γάμου δημιουργουμένη οἰκογενεῖα διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ «καὶ συζυγίαι ἐν εἰρήνῃ καὶ ἁρμονίᾳ διατηροῦνται, τὰ νήπια ἐκτρέφονται, ἡ νεότης παιδαγωγεῖται, τὸ γῆρας περικρατεῖται» (Λειτουργία Μ. Βασιλείου), ὁ υἱὸς ἀκούει «παιδείας» ἢ «νόμων μητρὸς», δεχόμενος οὕτω «στέφανον χαρίτων» τῇ κορυφῇ αὐτοῦ «καὶ κλοιδὸν χρύσεων» περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ. «Ὁθεν «καλῶς ἐκτρέφει πατήρ δίκαιος· ἐπὶ δὲ υἱὸς οὐκ εὐφραίνεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ». «Οἱ υἱοὶ ὡς νεόφυτα ἐλαιῶν κύκλω τῆς τραπέζης» αὐτοῦ καὶ «στέφανος γερόντων τέκνα τέκνων· καύχημα δὲ τέκνων πατέρων αὐτῶν»¹².

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Γενικὸς Διευθυντῆς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

10. «(Γυνὴ ἀνδρεία) ἐνεργεῖ τῷ ἀνδρὶ εἰς ἀγαθὰ πάντα τὸν βίον· εἰραμένη ἔρια καὶ λῖνον, ἐποίησεν εὐχρηστοταταῖς χερσὶν αὐτῆς» (Τριψίδιον, ἔκδ. Ἀπ. Διακονίας).

11. Εὐαγγ. Θεοδώρου, Ἡ μορφωτικὴ ἀξία τοῦ ἰσχύοντος Τριψιδίου, ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 99-100.

12. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 101.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν Περιοδικῶν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» καὶ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ» παρακαλοῦνται, ὅπως πᾶσαν ἀλλαγὴν διευθύνσεως τῶν γνωστοποιῶν ἀμέσως εἰς τὰ Γραφεῖα τῶν ὡς εἴρηται Περιοδικῶν, Ἀγίας Φιλοθέης 19, Ἀθῆναι Τ. 117 εἴτε δι' ἐπιστολῆς των, σημειουμένης ἀπαραιτήτως τῆς παλαιᾶς διευθύνσεως, ἢ εἰς τὰ τηλέφωνα 227.689 καὶ 227.651, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ κανονικὴ ἀποστολὴ τῶν φύλλων.

Ἰωάννου τῆς Κρονστάδης

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΛΑΤΡΕΙΑ

Β'

Ἄπ' ὅλα τὰ σωτήρια ἔργα τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἡ Ἐκκλησία πῶς πολὺ τιμᾷ τὸ μέγιστο θαῦμα τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ σωτήρια ἀποτελέσματά του διὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος, καὶ τὴν ἄμωμο καὶ ὑπερευλογημένη Θεομήτορα. Ἰσάριθμοι μὲ τὴν ἄμμο τῆς θαλάσσης εἶναι οἱ ὕμνοι πρὸς τὴν μητέρα τοῦ Θεοῦ, ἰδίως εἰς τοὺς κανόνας, τὰ στιχηρά, τὰ δογματικά, τοὺς ἀκαθίστους. Καὶ τὰ ἀξίζει, καὶ εἶναι ὅλα αὐτὰ μικρὰ γι' αὐτὴν, γιὰτὶ ἠξιώθη νὰ γίνῃ μητέρα τοῦ Θεοῦ, καὶ χάρις σ' αὐτὴν ὁ Θεὸς ἠνώθη μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἐθέωσε (βλ. προσευχὴν «ἄσπιλε, ἀμόλυντε» στὸ τέλος τοῦ ἀποδείπνου). Καὶ μεῖς πρέπει, καθὼς λέμε, νὰ κάμωμε τὸ μυστήριον τῆς ἐνσαρκώσεως ἀναπνοή μας, ζωὴ μας, συγκίνησή μας, πεποιθήσή μας.

Ὅσο ἀπέχει ὁ Οὐρανὸς ἀπὸ τῆ γῆ, τόσο ὑπερέχουν οἱ ἅγιοι, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ μᾶς τοὺς ἁμαρτωλοῦς. Αὐτοὶ ἐπουράνιοι, ἐμεῖς ἐπίγειοι· αὐτοὶ ἅγιοι, ἐμεῖς γεμάται ἀπὸ ἓνα πλῆθος ἁμαρτίες· αὐτοὶ ἀγάπησαν τὸ Θεὸ μὲ ὅλη τους τὴν καρδιά καὶ μὲ ὅλη τους τὴ δύναμη καὶ ἐμίσησαν τὸν ἑαυτό τους καὶ τὸν κόσμον, ἐμεῖς ἀγαπᾶμε μὲ ὑπερβολικὸ πάθος τὸν ἑαυτό μας καὶ τὸν κόσμον, ὅλες τὶς ψυχοφθόρες συνήθειες, τὶς μισητὲς στὸ Θεὸ.

Ἀπόκτησαν οὐράνιον νοῦ, οὐράνια καρδιά, οὐράνια θέληση, ἀγάπησαν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ «ἀπετάξαντο» τὸ σαρκικόν, τὸ φθαρτό, τὸ ὀλέθριον δικόν τους θέλημα. Ἐμεῖς κολλήσαμε στὴ γῆ καὶ ἐμολύναμε καὶ τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά καὶ τὴ θέληση καὶ ὅλες τὶς καλὲς διαθέσεις καὶ τάσεις τῆς ψυχῆς μας. Γι' αὐτὸ πρέπει κάθε καλὸς χριστιανὸς νὰ εὐλαβῆται τοὺς ἁγίους καὶ νὰ τοὺς τιμᾷ μὲ τὴν τιμὴ πού τοὺς ἀρμόζει, αὐτὴ δηλ. μὲ τὴν ὁποίαν τοὺς ἐδόξασεν ὁ ἴδιος ὁ Θεός, καὶ νὰ μιμῆται τὴ ζωὴ, τὴν πίστη τους, τὸ ζωντανόν τους ἐνθουσιασμό, καὶ τὴ φλογερὴ ἀγάπη τους, νὰ φλέγεται ἡ καρδιά του, ὅταν ἐνθυμῆται τὴ θερμὴ τους ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον. Ὁ καημὸς σου νὰ εἶναι νὰ φθάσῃς ἐκεῖ, ὅπου ἡ αἰώνια Ἀγάπη, πού μᾶς ἀγάπησε ὅλους, ἡ αἰώνια Ἀλήθεια καὶ Ἀγιότης, ὅπου ἡ αἰώνια Ζωὴ καὶ ἡ αἰώνια δοξολογία, ἡ αἰώνια χαρὰ τῶν ἁγίων.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι Οἶκος Θεοῦ. Μέσα, ὁ Κύριος εἶναι ἡ κεφαλὴ ὅλων τῶν ἁγίων, αὐτῶν δηλ. πού πανηγυρίζουν στοὺς

Οὐρανούς καὶ αὐτῶν ποὺ ἀγνίζονται στὴ γῆ — ὄλοι εἶναι μέλη του — καὶ τὸ ἓνα Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τοὺς ζωοποιεῖ ὄλους, τοὺς ἀγιάζει, τοὺς στηρίζει. Ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ Οἴκου τοῦ Θεοῦ, ὄλοι εἶναι μεταξύ τους πλησίον, ἀλλήλων μέλη, ὄλοι ὑγιᾶ καὶ ἀσθενῆ μέλη, οὐράνια καὶ ἐπίγεια, βοηθοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Οἱ ἐπίγειοι παρακαλοῦν τοὺς ἐπουρανίους νὰ τοὺς βοηθήσουν, οἱ ἐπουράνιοι παρακαλοῦν γι' αὐτούς τὸν Κύριο. Ἔτσι ἡ μεγάλη εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ ἐκχύνεται πλούσια στὴν Ἐκκλησία σὲ ὄλη της τὴν ἔκταση. Καὶ κατὰ τις προγενέστερες γενεές καὶ τώρα ἡ ἐπίγειος Ἐκκλησία εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν διαφόρων ἀγίων.

Ἐδοξάσθη ἡ Θεοτόκος περισσότερο ἀπὸ τὰ Χερουβειμ καὶ τὰ Σεραφεῖμ καὶ ὄλη ἡ δημιουργία γιὰ τὴ δική σου, ὦ Χριστιανέ, σωτηρία καὶ δόξα, γιὰ νὰ σὲ σώση καὶ προστατεύση. Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ ὄλοι ἐδοξάσθησαν μὲ τὴν ὑπερφυᾶ σωτηρία τους ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, μὲ τὸ μεγαλεῖο τῶν θαυμάτων, τὰ ὁποῖα σὰν ποταμὸς ὕδατος ζῶντος ρέουν ἀπὸ τὴν κοιλία τους καὶ ποτίζουν ὄλη τὴ Οἰκουμένη, μὲ τὴν ἀφθαρσία τῶν λειψάνων τους, καὶ ὄλα αὐτὰ πάλι γιὰ τὴ δική σου σωτηρία καὶ δόξα, γιὰ νὰ μπορέσης νὰ ἀντλήσης καὶ σὺ ἀπὸ αὐτὴ τὴν πηγὴ τοῦ ζῶντος ὕδατος καὶ τῶν θαυμάτων τὴν ἄβυσσο, γιὰ νὰ ἰδῆς σ' αὐτοὺς τὴν εὐγένειά σου, τὸν προορισμὸ σου γιὰ τὴν ὑψηλὴ κλήση, τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς σου, ποὺ ἐδημιουργήθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωση, καὶ νὰ περιφρονήσης τὸν κόσμον, τὴν σάρκα, τὰ σαρκικὰ πάθη, ὄλη τὴ φθορὰ τῆς γῆς, καὶ μὲ ὄλη τὴ δύναμη καὶ ὄλη τὴ θερμότητα τῆς οὐράνιας ἀγάπης σου νὰ ἐπιδιώξης τὴν ἄνω βασιλείαν, μὲ τὸ νὰ ἀγωνίζεσαι ἐναντίον ὄλων τῶν παθῶν καὶ ἐλαττωμάτων καὶ ὄλων τῶν ἐχθρῶν τῆς σωτηρίας σου, ὄρατῶν καὶ ἀοράτων. Ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, οἱ βίοι τῶν ἀγίων, οἱ ἅγιες εἰκόνες, — ὄλα αὐτὰ πρέπει γιὰ σένα νὰ εἶναι οἱ παντοτεινοὶ ὁδηγοί σου πρὸς τὸν Οὐρανό. Περισσότερο ὄμως ἀπὸ ὄλα ἢ λατρεία καὶ τὰ μυστήρια, ἢ ἐγκράτεια, ἢ νηστεία, ἢ προσευχή, ἢ ὑπακοὴ εἰς τοὺς ποιμένας.

Τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ ἀκάθαρτος ἄνθρωπος τὸ χρειάζεται κάθε ἡμέρα καὶ κάθε ὥρα; Τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ὁ καθαρισμὸς, ὁ ἁγιασμὸς. Σὲ ποῖο μέρος, πιδ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος, ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ δίνεται καὶ παίρνεται; Στὴν Ἐκκλησία. Πότε; Κατὰ τὴ λατρεία καὶ τὴν τέλεση τῶν διαφόρων μυστηρίων. Στὸ σπίτι; Δίνεται καὶ στὸ σπίτι, ὄταν κανεὶς προσεύχεται μὲ ὄλη του τὴν καρδιά καὶ κἀνὴ τις ἐκκλησιαστικὲς ἀκολουθίες. Μπορεῖ νὰ δοθῆ σὲ κάθε τόπο καὶ κάθε χρόνον, ὄμως πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν ἐκχύνεται τόσο ἄφθονα καὶ ἀποτελε-

σματικά ὄσο στὸ Ναό. Γι' αὐτὸ γιὰ τὸ Χριστιανὸ ὁ Ναὸς εἶναι πολὺ ἀγαπητός, γιατί εἶναι πηγὴ ζῶντος ὕδατος, Οἶκος Θεοῦ, τόπος ἐλέους, καθαρισμοῦ, ἀγιασμοῦ, ἐπουρανοῦ ζωῆς.

Στὴν Ἐκκλησία, στίς εἰκόνες εἶναι ζωγραφισμένα τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων, ποὺ μνημονεύονται στίς ἀκολουθίες, τὴν πρόθεση, τὴ λειτουργία τῶν πιστῶν, ποὺ ἦσαν προάγγελοι καὶ προφηταὶ τῆς πίστεώς μας, ποὺ ἐσφράγισαν τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀξία τῆς πίστεως μὲ τὸ αἷμα τους, μὲ τίς χιλιάδες τῶν μαρτυρίων καὶ τῶν θανάτων, καὶ γι' αὐτὸ μὲ παρρησία παρακαλοῦν γιὰ μᾶς τὸν Θεό, μιὰ γιὰ πάντα μάρτυρες τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως καὶ τῆς ζωοποιῦ δυνάμεώς της ἀκόμη καὶ στὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατο, οἱ αἰώνιοι στῦλοι τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ πάντοτε τὴν περιφρουροῦν μὲ τίς προσευχῆς τους, ἡ δόξα καὶ ὁ στολισμὸς τῆς Ἐκκλησίας.

«Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς». (Ματθ. 28,18). Μὲ αὐτὴ τὴν ἐξουσία ὁ Κύριος παρέχει στὴν Ἐκκλησίαν ποιμένες, τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ποιμένες ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτούς: τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς διακόνους. Τελεῖ ὄλα τὰ μυστήρια, τὸ βάπτισμα ἢ ἀνακαίνισιν δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος, τὸ Χρίσμα ἢ δωρεάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μεταβάλλει τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, συγχωρεῖ τίς ἁμαρτίες διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εὐλογεῖ τὴν ἔνωση ἀνδρὸς καὶ γυναικός, θεραπεύει ἀσθενεῖς διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ ἁγίου Ἐλαίου. Μὲ αὐτὴν τὴν παντοδύναμον ἐξουσία ἐφύλαξε τὴν Ἐκκλησία τοῦ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς ὑπάρξεώς της, αἰῶνες φοβερῶν διωγμῶν καὶ μαρτυρίων τῶν ὁπαδῶν του. Μὲ αὐτὴν τὴν παντοδύναμον ἐξουσία τοῦ τώρα προστατεύει καὶ σώζει κάθε ἕνα μας ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τοὺς ὄρατους καὶ ἀοράτους ἐχθρούς.

Κάθε ἄνθρωπος εἶναι ἄρρωστος στὴν ψυχὴ, δηλ. μὲ πάθη, ἁμαρτωλός, ὑπερβολικὰ ἀδύνατος, ἀκάθαρτος, σιχαμερός, καταραμένος, φτωχός, ἄθλιος, τυφλός, γυμνός, νεκρός. Ὁ Κύριος ἦλθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ, γιὰ νὰ σώσῃ τὸ ἀπολωλός, καὶ νὰ ἰδρύσῃ στὴ γῆ τὴν Ἐκκλησία του, γιὰ νὰ σώξῃ πάντοτε αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ σωθοῦν, νὰ θεραπεύῃ πάντοτε αὐτοὺς ποὺ ἐπιθυμοῦν τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ὑγεία, νὰ φωτίξῃ πάντοτε αὐτοὺς ποὺ ζητοῦν τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς ἁμαρτίας, νὰ στερεώσῃ τοὺς ἀδυνάτους, νὰ ἀγιάξῃ καὶ νὰ καθαρίσῃ τοὺς ἀκαθάρτους, νὰ ἀπαλλάσῃ ἀπὸ τίς πτώσεις καὶ τίς συμφορὰς καὶ τὴν πνευματικὴν φτώχεια καὶ νὰ πλουτίξῃ μὲ τὴν θεότητα διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐνώσεως μὲ τὸ Χριστό, νὰ καλύπτῃ τὴν γυμνότητα καὶ

τὴν ἀσχημία μας, νὰ ζωογονῆ πάντοτε κάθε ἡμέρα τὶς ψυχές ποὺ πεθαίνουν ἀπὸ τὸν θάνατο τῆς ἁμαρτίας. Νὰ πόσο σπουδαῖα εἶναι γιὰ μᾶς ἡ Ἐκκλησία καὶ πόσο ἀπαραίτητη γιὰ τὸν καθένα μας. Παρ' ὅλα αὐτὰ πολλοὶ πλανώμενοι φεύγουν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, τὴν ἀποφεύγουν, τὴν κακολογοῦν. Ὡ φτωχοί, ἄτυχοι, ἀπολωλότες! Γνωρίζετε τὴν σωτήριον σημασία τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ στραφεῖτε πρὸς αὐτήν, ποὺ εἶναι μητέρα ποὺ ἀγαπάει τρυφερά, σωτήρας, συνήγορος ὄλων σας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Κυττάζεις τὶς ἀπολαύσεις σου καὶ τὴν ζωὴ σου ἐπιφανειακὰ καὶ νομίζεις ὅτι εἶσαι ὑγιής, εὐχαριστημένος καὶ ὅτι δὲν χρειάζεσαι τὴν Ἐκκλησία, τὴν θεραπεία σου, τὴν σωτηρία, τὶς ὑπηρεσίες της, αὐτὸ ὅμως ἐξωτερικὰ μόνο, γιατί κατὰ βάθος εἶσαι πτωχός, ἄρρωστος, καταραμένος, ἄθλιος, τυφλός, νεκρός...

Ἐπειδὴ πιστεύομε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ποὺ εἶναι κοινωνία αὐτῶν ποὺ πιστεῦον στὸν Κύριον, — ἐνωμένοι σὲ ἓνα σῶμα μετὰ τὴν κεφαλὴ, τὸν Χριστό, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸ ἓνα πνεῦμα τοῦ Θεοῦ — γι' αὐτὸ σὰν μέλη τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ φυλάσσωμε καὶ νὰ ἀγαπᾶμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, σὰν τὸν ἑαυτὸ μας, σὰν τὸ σῶμα μας καὶ τὴ ψυχὴ μας, νὰ ἀποδιώχνουμε ἀπὸ τὶς καρδιές μας τὴν φιλαυτία, τὴν μνησικακία, τὴν ἄσωτεία, τὴν ἔκλυση, νὰ συγχωροῦμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ὅπως τὸ ζητοῦμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους, νὰ συγκαταβαίνουμε στὶς ἀδυναμίες τοῦ πλησίον, νὰ τὸν βοηθοῦμε ἐγκάρδια καὶ χαρούμενα. Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ πῶς πειστικὸ γνῶρισμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ μελῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Χωρὶς ἀγάπη δὲν ὑπάρχει Ἐκκλησία. Κύριε, στείλε μας τὴν ἀγάπη αὐτὴ, νὰ μὴ σκεπτόμεθα κακὸ.

Καμμιά ὁμολογία χριστιανικῆς πίστεως, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ὁρθοδοξία, δὲν μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ χριστιανὸ στὴν τελειότητα τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς ἢ τῆς ἀγιότητος, ἢ εἰς τὸν τέλειον καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν, γιατί οἱ ἄλλες ὁμολογίες οἱ μὴ Ὁρθόδοξες κατέχουν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ, ἀνέμειξαν τὴ μάταιη σοφία τους καὶ τὸ ψεῦδος μετὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ δὲν κρατοῦν τὰ Θεοδώρητα ἐκεῖνα μέσα ἀγιασμοῦ, ἀναγεννήσεως, ἀνακαινίσεως ποὺ κρατᾶει ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία. Ἡ πεῖρα τῶν αἰώνων, ἢ ἄλλως ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ζωὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν τὸ ἔδειξαν καὶ τὸ δείχνουν μετὰ ἐκπληκτικὸ ὀλοφάνερο τρόπο. Παράδειγμα: τὸ πλῆθος τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ἡ ἔκλειψίς τους, μετὰ τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν, στὶς ἄλλες μὴ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, καθολικὴ, λουθηρανικὴ, ἀγγλικανικὴ.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

163. Διατί εἰς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ὡς καὶ εἰς τὸν Ἀπόστολον τὴν Τετάρτην καὶ τὴν Παρασκευὴν τῆς Τυροφάγου ἑβδομάδος δὲν ἀναγράφεται εὐαγγελικὴ περικοπὴ οὔτε ἀποστολικὸν ἀνάγνωσμα; Διατί δὲν τελεῖται κατ' αὐτὰς λειτουργία καὶ ἐν περιπτώσει ἀπολύτου ἀνάγκης τελέσεώς της, ποῖον ἀνάγνωσμα θὰ ἀναγνωσθῆ καὶ διατί; (Ἐρώτησις Αἰδεσιμ. Θ. Ράλλη).

Κατὰ τὴν Τετάρτη καὶ τὴν Παρασκευὴ τῆς ἑβδομάδος τῆς Τυροφάγου κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἰσχύοντος Τυπικοῦ καὶ τοῦ Τριωδίου δὲν τελεῖται λειτουργία, οὔτε τελεία οὔτε Προηγιασμένη καὶ τὸ μὲν Τυπικὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (Κωνσταντίνου καὶ Βιολάκη) σὲ ὑποσημείωσι ἀποδίδει τὸ ἔθος αὐτὸ ἀορίστως στὴν παράδοσι τῶν «ἀγίων Πατέρων», τὸ δὲ Τριώδιο, ὀρθότερα, στὴν παράδοσι τῆς Παλαιστίνης («Ἰστέον, ὅτι ἐν Παλαιστίνῃ οὐ παρελάβομεν ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ποιεῖν τῇ Τετάρτῃ καὶ τῇ Παρασκευῇ τῆς Τυρινῆς λειτουργίαν τελείαν οὔτε Προηγιασμένην»). Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ διάταξις τοῦ Τριωδίου ὑπονοεῖ ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι διάφορος ἡ παράδοσις ἄλλων μερῶν καὶ ὅτι τελικὰ ὑπερίσχυσε ἡ Παλαιστίνη παράδοσις. Τὸ Τριώδιο ἐξ ἄλλου, ὅπως καὶ τὸ Τυπικὸ, ἀπηχοῦν, ὡς γνωστὸ, τὴν λειτουργικὴν παράδοσι τῶν Ἱεροσολύμων καὶ μάλιστα τῆς Μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα. Παλαιότερα χειρόγραφα Τυπικά, ὅπως τὸ Βατικανοῦ 1609 καὶ 1877, Βατοπεδίου 1436 καὶ Μεγίστης Λαύρας 99 καὶ τὰ τέσσαρα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ παλαιότερον Σινᾶ 1094, μαρτυροῦν τὴν ἰδίαν πρᾶξι καὶ τὴν ἀποδίδουν ὁμοίως στὴν παράδοσι τῶν μοναστηρίων τῆς Παλαιστίνης.

Ἡ παράδοσις πάντως νὰ μὴ τελῆται τελεία λειτουργία κατὰ τις ἡμέρες αὐτὲς φαίνεται κοινὴ καὶ ἀρχαιότατη. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, κατὰ τις ἡμέρες κατὰ τις ὁποῖες δὲν τελεῖται λειτουργία δὲν προβλέπονται ἀποστολικά καὶ εὐαγγελικά ἀναγνώσματα στὰ ἀντίστοιχα λειτουργικά βιβλία, τὸν Ἀπόστολο καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει στὶς νηστήσιμες ἡμέρες τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, καὶ στὶς δύο ἡμέρες τῆς ἑβδομάδος τῆς Τυρινῆς, γιὰ τις ὁποῖες γίνεται ὁ λόγος.

Σημειώσατε ὅτι σὲ μερικὲς ἐκδόσεις τοῦ Ἀποστόλου ἐπιγράφεται τὸ ἀνάγνωσμα τῆς Καθολικῆς Ἐπιστολῆς τοῦ Ἰούδα («οὐαὶ τοῖς ἀσεβέσι...») ὡς ἀνάγνωσμα «τῆ δ' τῆς λς' ἑβδομάδος» ἀντὶ «τῆ ε' τῆς λς' ἑβδομάδος». Ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευὴ τῆς Τυροφάγου στεροῦνται ἀποστολικοῦ καὶ εὐαγγελικοῦ ἀναγνώσματος γιατί δὲν ἐπετρέπετο κατ' αὐτὰς ἡ τέλεισι τῆς θείας λειτουργίας.

Τώρα, γιατί δὲν τελεῖται κατ' αὐτὰς λειτουργία; Τὴν ἀπάντησι μᾶς τὴν δίδει ἡ ἀκολουθία τῶν ἡμερῶν αὐτῶν. Κατ' αὐτὰς ψάλλεται πλήρης ἀκολουθία τῶν ἡμερῶν τῶν νηστειῶν μὲ Ἀλληλοῦια, τριψῆδιον, φωταγωγικά, ἰδιόμελα, ἀνάγνωσμα τριθέκτης καὶ ὅλα τὰ ἄλλα γνωρίσματα τῆς ἀκολουθίας τῆς Τεσσαρακοστῆς. Εἶναι δηλαδὴ ἡμέραι αὐστηρᾶς νηστείας, κατὰ τις ὁποῖες παρετίθετο μία μόνο τράπεζα μετὰ τὸν ἑσπερινό. Αὐτὸ ρητῶς ὀρίζεται ἀπὸ ὅλα τὰ ἀρχαῖα Τυπικά. Γίνεται ὅμως σήμερα κατάλυσις τῆς νηστείας κατὰ τις δύο αὐτὲς ἡμέρες. Ἡ κατάλυσις ὅμως εἶναι καθαρῶς εἰκονική. Κατὰ τὴν νηστήσιμο τράπεζα οἱ μοναχοὶ ἔτρωγαν «βραχέως τυροῦ» ἢ «τυροῦ βραχυτάτου λίαν» καὶ τοῦτο, κατὰ τὰ ἀρχαῖα Τυπικά, «πρὸς ἀποτροπὴν βδελυρᾶς τινος αἰρέσεως» ἢ «διὰ τινος αἰρέσεις θεοστυγεῖς», δηλαδὴ τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ τῶν Τετραδιτῶν, κατὰ τὸν λβ' κανόνα τοῦ ἁγίου Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ ὅσιος μάλιστα Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης εἰς τὸ Πηδάλιο σχολιάζοντας τὸν κανόνα αὐτὸν καὶ ἐπικαλούμενος καὶ ἄλλες μαρτυρίες δὲν θεωρεῖ ἐπιτρεπτὴ τὴν κατάλυσι τῆς νηστείας καὶ τὴν βρῶσι τυροῦ παρὰ μόνο ἔξω τῶν μονῶν καὶ σὲ μέρη ὅπου ὑφίστανται κοινότητες τῶν ἐν λόγῳ αἰρετικῶν. Ἡ θέσις του εἶναι αὐστηρά, ἀλλὰ λογικῶς καὶ ἱστορικῶς ὀρθή. Ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευὴ τῆς Τυροφάγου εἶναι, τρόπον τινὰ τὸ προπύλαιον τῆς Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς.

Κατὰ τὴν ἀρχαία τάξι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀσφαλῶς καὶ ἄλλων Ἐκκλησιῶν ἐκτὸς τῆς Παλαιστίνης, πρὶν νὰ διαδοθῇ καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ πλήρως καὶ σ' αὐτὲς τὸ Τυπικὸ τοῦ Ἁγίου Σάββα, προεβλέπετο κατὰ τὴν Τετάρτη καὶ τὴν Παρασκευὴ τῆς Τυρινῆς ἡ τέλεισι Προηγιασμένης. Τοῦτο ρητῶς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ Τυπικὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως τῶν κωδίκων Πάτμου 266 καὶ Τιμίου Σταυροῦ 40 τοῦ Ι' αἰῶνος, ἀπὸ τὸ Τυπικὸ τῆς Κωνσταντινουπολιτικῆς Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Εὐεργέτιδος, ποὺ σώζεται στὸν κώδικα ὑπ' ἀριθμ. 788 τοῦ ΙΒ' αἰῶνος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, ἀπὸ τὸν λβ' κανόνα τοῦ ἁγίου Νικηφόρου καὶ ἀπὸ τὸν Συμεῶν Θεσσαλονίκης. Κατὰ τὸ Τυπικὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ κατὰ τὸν Συμεῶν τὴν Προηγιασμένη τῆς Τετάρτης ἐτέλει αὐτὸς ὁ Πατριάρχης. Κατὰ τὸ

Τυπικό τῆς Εὐεργέτιδος, κατὰ τὴν λειτουργία τῆς Τρίτης τῆς Τυρινῆς ἐκρατεῖτο προηγιασμένος ἅγιος ἄρτος γιὰ τὴν Προηγιασμένη τῆς Τετάρτης καὶ κατὰ τὴν λειτουργία τῆς Πέμπτης ἢ προηγιασμένη γιὰ τὴν Παρασκευή. Οἱ Προηγιασμένες τῶν δύο αὐτῶν ἡμερῶν καὶ κατὰ τὰ δύο Τυπικά εἶχαν ἐν σχέσει πρὸς τὴς Προηγιασμένες τῶν ἄλλων ἡμερῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ὄρισμένες ἰδιορρυθμίες. Εἶχαν δηλαδὴ ἓνα μόνον ἀνάγνωσμα ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀπὸ τὸ προφήτη Ἰωὴλ ἢ πρώτη καὶ ἀπὸ τὸν Ζαχαρία ἢ δευτέρα, αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν καὶ σήμερα στὸ Τριώδιο, ἐνῶ οἱ ἄλλες Προηγιασμένες ἔχουν, ὡς γνωστό, δύο, ἓνα ἀπὸ τὴν Γένεσι καὶ ἓνα ἀπὸ τὰς Παροιμίας, δὲν ἐλέγετο τὸ «Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι» καὶ ἀντὶ τοῦ «Κατευθυνθήτω» ἐψάλλετο καὶ κατὰ τὰς δύο σὲ ἤχο πλ. β' τὸ προκειμένο «Ἐλπισάτω Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸν Κύριον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος» (Ψαλμ. 130, 3) μὲ δύο στίχους ἐκ τοῦ ἰδίου Ψαλμοῦ «Κύριε, οὐχ ὑψώθη...» καὶ «Εἰ μὴ ἐταπεινοφρόνουν...». Τὸ προκειμένο αὐτό, μὲ ἓνα ὅμως στίχο, βρίσκεται καὶ σήμερα στὸ τέλος τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς Τετάρτης στὸν ἴδιο μάλιστα ἤχο.

Τὸ ἐν χρήσει σήμερα Τυπικό τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας προβλέπει τὴν τέλεσι τῆς λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου ἂν κατὰ τὴν Τετάρτη ἢ τὴν Παρασκευὴ τῆς Τυροφάγου συμπέση ἢ ἀπόδοσις τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς ἢ ἡ μνήμη ἑορταζομένου ἁγίου. Τὸ Ἡμερολόγιο-Τυπικό τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ τρέχοντος ἔτους (1969) προβλέπει τὴν τέλεσι τῆς θείας λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου κατὰ τὴν Τετάρτη τῆς Τυρινῆς (19 Φεβρουαρίου) ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς ἁγίας Φιλοθέης τῆς Ἀθηναίας στοὺς πανηγυρίζοντας ὅμως μόνον τὴν μνήμη τῆς ναοῦς. Περιττὸ νὰ γράψωμε ὅτι ἡ νεωτέρα αὐτῇ διάταξις δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ ἀρχαῖα Τυπικά, τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουν τὴν τέλεσι λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου μόνον ἂν θὰ συνέπιπτε πρὸς μία ἀπὸ τὴς δύο αὐτῆς ἡμέρες «ἢ κυρία ἡμέρα τῆς Ὑπαπαντῆς». Κατὰ τὸ Τυπικό μάλιστα τῆς Εὐεργέτιδος καὶ ἂν ἀκόμη συνέπιπτε μνήμη ἑορταζομένου ἁγίου («ἂν αὐτοῦ τοῦ Προδρόμου ἢ ἐτέρου τῶν μεγάλων ἁγίων») ἐψάλλετο τὸ «Ἀλληλούϊα» καὶ ἐτελεῖτο ἡ λειτουργία τῶν Προηγιασμένων. Τὸ Τριώδιο ἐξ ἄλλου γνωρίζει δύο μόνον περιπτώσεις ἐξαιρέσεως, τὴν ἑορτὴ «τῆς Ὑπαπαντῆς καὶ τοῦ Προδρόμου», δηλαδὴ τῆς μνήμης τῆς Α' καὶ Β' εὑρέσεως τῆς κεφαλῆς του (24 Φεβρουαρίου).

Θαυμαστὴ γιὰ τὴν ἱστορικὴ της ἀκρίβεια εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου γνώμη τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης. Ὁ Συμεῶν ἀπαντῶν στὴν ὑπ' ἀριθμ. ΝΣ' ἐρώτησι τοῦ Πενταπόλεως Γαβριὴλ «Διατί

οὐ τελεῖται τὰ Προηγιασμένα καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις νηστείαις» ἀναφέρεται καὶ στὸ θέμα μας σημειώνοντας τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: «Ἐν ταῖς πέντε δὲ ἡμέραις (ἐκάστης ἐβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς) λειτουργεῖν προηγιασμένα· καὶ οὐδ' ἐν ἄλλῃ τινὶ ἡμέρᾳ τὴν ἀναίμακτον καὶ ζωόθυτον θυσίαν τελεῖσθαι οὐ νομοθετήκασιν, εἰ μὴ ἐν ἄλλαις ἡμέραις δυσὶ κατὰ τὴν Τετράδα τε καὶ Παρασκευὴν τῆς Τυροφάγου λεγομένης καὶ κατὰ τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν. Καὶ τὰς μὲν τῆς Τυροφάγου δύο ὡς προοίμια ἔθεντο τῶν ἱερῶν νηστειῶν, ἐπεὶ καὶ ἡ Τυροφάγος ἐβδομάς διὰ τοῦτο νομοθετῆται εἰς προκαθαρσιν ἡμῶν καὶ πρὸς τὴν ἁγίαν νηστείαν ἐτοιμασίαν, ἵνα προκαθαρθέντες τῇ νηστείᾳ προσέλθωμεν καὶ ἀπὸ βρωμάτων λιπαινόντων καὶ σαρκωδῶν πρὸς ὀλίγον ἐγκρατευσάμενοι τῆς νηστείας ἀψώμεθα, καθαρὸι τῆς καθαρωτάτης... Ὅθεν καὶ τὴν πρὸ τῆς νηστείας ἐβδομάδα οὐ κρεοφάγον, ἀλλὰ τυροφάγον εἶναι νομοθετήκασι καὶ προσεόρτιον τῆς νηστείας ταύτην φασί, καὶ τριψῆδια ψάλλειν καὶ ἰδιόμελα ὡς κατὰ τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν διετύπωσαν. Καὶ τὰς δύο ταύτας μέσον τεθείκασι νηστείας Τετράδος τε καὶ Παρασκευῆς, ἐν αἷς καὶ Προφητῶν ῥήσεις περὶ νηστείας καὶ τοὺς περὶ αὐτῆς λόγους τοῦ θεοφάντορος Βασιλείου λέγεσθαι διετάξαντο. Ὅθεν καὶ ὡς τὸ ἀρχαῖόν φησι Τυπικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ Πατριάρχης κατὰ τὴν Τετράδα τῆς Τυροφάγου πρῶτος ἐλειτούργει τὰ Προηγιασμένα, ἐν ᾗ δὴ καὶ τῇ Παρασκευῇ μετὰ τῆς νηστείας καὶ τυρὸν ἐσθίειν ἔθος ἦν πρὸς ἀναίρεσιν αἰρετικῆς τινος δόξης. Ἐν ταῖς δυσὶν οὖν ἐκείναις τῆς Τυροφάγου νηστείαις τὰ τῶν Προηγιασμένων οὕτως ἐτελεῖτο ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐν ταῖς παλαιαῖς εὐρίσκειται διατάξεις καὶ τὰ ἀναγνώσματα μαρτυροῦσι τὰ προφητικά, ὡς εὐρήκαμεν, καὶ τὸ μὴδὲ εὐαγγέλια λέγεσθαι ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις, ὡς οὐδὲ ταῖς πέντε τῆς ἐβδομάδος ἐν πάσῃ τῇ Τεσσαρακοστῇ, ὡς πάντα δηλοῦσι τὰ Εὐαγγελικὰ βιβλία... Ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως τοῦτο νῦν ἡμέληται, τὸ Προηγιασμένα τότε λειτουργεῖσθαι. Οἶμαι δὲ διὰ τὸ μὴ τελείαν εἶναι νηστείαν καὶ μὴδὲ λειτουργίαν ὡς ἔθος τελείαν γίνεσθαι καὶ τὴν τῶν Προηγιασμένων καταμελῆσαι. Ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ Τυπικοῦ, ὅπερ μοναχικὸν ἐστίν».

Ἀνακεφαλαιώνοντας λοιπὸν τὰ ἀνωτέρω σημειώνομε ὅτι κατὰ τὴν πρᾶξι ὀλοκλήρου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπαγορεύεται κατὰ τὴν Τετάρτη καὶ τὴν Παρασκευὴ τῆς Τυροφάγου ἡ τέλεις τῆς θείας λειτουργίας, διότι οἱ ἡμέρες αὐτὲς λειτουργικῶς ἀνήκουν εἰς τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν. Κατὰ τὸ ἀρχαῖο Τυπικὸν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐτελεῖτο ἡ λειτουργία τῶν Προηγιασμένων. Κατὰ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν οὔτε αὐτῆ. Ἡ πρᾶξις δηλαδὴ

Z'

ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΤΕΛΟΣ

“Ἡ πολλή δουλειά” ὅμως “τρώει τὸν ἀφέντη”.

Τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἄργησε νὰ ἐκδηλωθῇ. Ἦταν ἡ καρδιακὴ ἀνεπάρκεια καὶ σὰν ἀντίκτυπός της ἡ κακὴ λειτουργία τοῦ συκωτιοῦ του.

Χαρακτηριστικὴ ἦταν ἡ ὄψις του ὅταν, στὶς 2 περίπου, τέλειωνε τὶς συνεδριάσεις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ἐπέστρεφε στὴν Ἀρχιεπισκοπή. Ἦταν κατάκοπος. Τὰ μάτια του πρησμένα καὶ ὁ ἴδιος ἔδειχνε ἄνθρωπο πού μόλις στεκόντανε στὰ πόδια του. Παρὰ ταῦτα καὶ ἐκείνη ἀκόμη τὴν ὥρα βρισκόνταν οἱ ἀπαιτητικοὶ πού τὸν ἤθελαν, πού τὸν ζητοῦσαν γιὰ νὰ κάνουν τὶς δουλίτσες των, σὰν νὰ ἦταν καμμιὰ μηχανὴ ὑποχρεωμένη ν' ἀπαντᾷ στὶς ἀπαιτήσεις κάθε ἀνοήτου. Καὶ ἐκεῖνος, μὲ τὴ σκέψις ὅτι εἶναι «πατέρας καὶ ὄχι δεσπότης», δὲν ἄφηνε κανέναν παραπονεμένο.

Στὸ φαγητό, τσιμποῦσε ἀπὸ διάφορα πιάτα, ἀπὸ λίγο, τὰ διάφορα παρασκευάσματα. Εἶχε διαβάσει ἓνα βιβλίο, κάποιου Πέτρου φυσιοθεραπευτοῦ, περὶ τῆς ἀξίας τῶν φρούτων καὶ τῆς θεραπείας τῶν νόσων διὰ τοῦ χυμοῦ τοῦ λεμονίου καὶ χωρὶς νὰ ξέρη ἀπὸ τί ἔπασχε, ἔπινε χυμούς καὶ ἔτρωγε πολλὰ φρούτα.

Τὸ συκώτι ὅμως καὶ ἡ καρδιὰ δὲν χωρατεύουν. Ὑπάρχουν καρδιακοὶ πού ζοῦν μακρόβιοι, ὅταν ὅμως προσέχουν καὶ ξεύρουν ἀπὸ τί πάσχουν.

τῶν Ἱεροσολύμων εἶναι αὐστηροτέρα. Ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἐξάγεται ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐπιτρέπεται νὰ τελῆται κατ' αὐτὰς ἡ θεία λειτουργία. Περίπτωσις ἀπολύτου ἀνάγκης τελέσεώς της δὲν εἶναι νοητή. Ὅσο γιὰ τὴν σύμπτωσι πρὸς τὰς ἡμέρας αὐτὰς ὠρισμένων ἑορτῶν θὰ ἦτο προτιμότερο νὰ μετατίθενται κατὰ τὰς πλησιεστέρας ἡμέρας (Τρίτη, Πέμπτη ἢ Σάββατο) ἢ νὰ τελῆται κατὰ τὴν ἀκρίβεια τῶν ἀρχαίων Τυπικῶν Προηγιασμένη, ἢ τέλος νὰ ἐφαρμόζεται κατ' οἰκονομίαν ἢ νεωτέρα διτάξεις τοῦ Τυπικοῦ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ νὰ τελῆται ἡ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦτο ὅμως μόνο σὲ ἐντελῶς ἐκτάκτους περιστάσεις, δηλαδὴ σὲ ἑορτὰς πολὺ μεγάλων ἀγίων καὶ μάλιστα μόνο στὸν πανηγυρίζοντα ναό. Τότε θὰ ἀναγνωσθοῦν καὶ τὰ ἀναγνώσματα τοῦ ἑορτάζοντος ἀγίου.

Κι' εκείνος - πού ήταν βαρειά πολὺ ἄρρωστος - πίστευε στὴ σιδερένια υγεία του, πού ἀνῆκε ὅμως στὸ παρελθόν.

Ἡ ἀδιάκοπη κούρασις, οἱ βαρειές εὐθύνες, ὁ συνεχῆς ἀγών, οἱ στενοχώριες τοῦ ἀξιώματος ξεχείλισαν τὸ ποτήρι τῆς ζωῆς του... Κυριολεκτικὰ γονάτισαν τὴν υγεία του. Ἡ καρδιακὴ ἀνεπάρκεια ἄρχισε νὰ ἐκδηλώνῃ τὰ φοβερὰ συμπτώματά της, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ υποβληθῆϊ σὲ φαρμακευτικὴ ἀγωγή, πού δυστυχῶς δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι παρὰ ἀνασχετικὴ τῆς καταστάσεώς του καὶ ὄχι θεραπευτικὴ, γιατί ὁ ἴδιος δὲν βοηθοῦσε στὴν προσπάθεια, δὲν λιγότευε τὸν φόρτο τῆς ἐργασίας του καὶ τὴν συγγραφικὴ του ἀπόδοσι, πού θεωροῦσε ἐκτέλεσι καθήκοντος ἀπέναντι στὴν Μητέρα Ἐκκλησία.

Στις 25 Σεπτεμβρίου 1938, δηλαδὴ ἓνα μῆνα πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς κηδείας του, ἀνῆμερα τῆς ἐορτῆς τῆς Ἁγίας Εὐφροσύνης πῆγε στὴ νέα Μάδυτο, στὸ σπίτι τοῦ ἀδελφοῦ του Πέτρου Παπαδοπούλου, γιὰ νὰ τιμήσῃ τὸ ἑορταστικὸ μεσημεριανὸ τραπέζι, πού γινόνταν μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐορτῆς τῆς νύφης του Εὐφροσύνης Π. Παπαδοπούλου. Ἦλθε κουρασμένος καὶ ἀφοῦ ἔφαγε τὴ μοσχοβολιστὴ καὶ γευστικώτατη μαδυτινὴ κρεατόπιττα—τὸ «μαντί», «μαντιλάκια»—γιὰ τὴν ὁποία πιὸ πάνω ἔγινε λόγος, ἐπιστρέφοντας στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ, μέσα στὸ αὐτοκίνητο του, καταλήφθηκε ἀπὸ ἑλαφρὰ ὑπνηλία, πού δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο παρὰ σύμπτωμα τῆς ὑἕξημένης καρδιακῆς ἀνεπαρκείας καὶ τοῦ ἄρρωστημένου ἀπὸ αὐτὴν συκωτιοῦ του.

Σὲ μιὰ στιγμὴ, κοντὰ στὴν Ἀλυσίδα, ἀνοιξε τὰ μάτια του καὶ εἶπε στὸν συνεπιβάτη του:

—Ὁ κόσμος εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν ἄνθρωπον. Τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπέραντον. Ἐλάχιστα μόνον πράγματα ὑποπίπτουν εἰς τὴν ἀντίληψίν μας. Ἦλθομεν πολὺ ἑνωρὶς εἰς τὸν κόσμον. Μέχρι χθὲς ἠγνοεῖτο ὅτι τὴν ἀτμόσφαιραν διασχίζουν κύματα ἠλεκτρικά, τὰ ὁποῖα ἤδη πλήρη μουσικῆς ἀρμονίας, συλλαμβάνει τὸ ραδιόφωνον. Πιστεύω ἀπολύτως ὅτι εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, τὴν πραγματικὴν, ἐκεῖ θὰ ὑπάρχῃ ἀπειρον φῶς καὶ ἀρμονία, μόνον ἀρμονία.... Αὐτὸν τὸν τελευταῖον καιρὸν βλέπω περιεργὰ πράγματα... Βλέπω ὀράματα... Εἶναι κάτι τὸ καταπληκτικόν... Βλέπω ὀράματα!

Καὶ τὰ ὀράματα ἦτανε μηνύματα ἀπὸ τὴν ἄλλη ζωὴ, τὴν πραγματικὴν, ἀπὸ ἐκεῖ «ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ Φῶς τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου». Σ' ἓνα μῆνα, φορτωμένον ἀπὸ σοβαρὰ γεγονότα ἐκκλησιαστικά, ὅπως ἡ δίκη τοῦ Δρυϊνουπόλεως Ἰωάννου, θὰ ἔπαιρνε τὸν δρόμο γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι.

Ἡ ἔξοντωτικὴ λιτανεία τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, στίς 3 Ὀκτωβρίου 1938, μὲ ὄλο τὸ φόρτο τῆς Ἀρχιερατικῆς στολῆς καὶ σὲ μακρυνὴ διαδρομὴ, κυριολεκτικὰ τοῦ ἐπέσπευσε τὸ τέλος, ποὺ ὁ ἴδιος προεῖπε 15 ἡμέρες πρὸ τοῦ θανάτου του, καθισμένος στὸ ἐπιστημονικὸ του γραφεῖο καὶ γράφοντας τὶς τελευταῖες σελίδες τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας.

—Μετὰ πάροδον δεκαπέντε ἡμερῶν θὰ ἀποχωρήσωμεν πλέον ὀριστικῶς τῆς θέσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου! Θὰ παραιτηθῶμεν καὶ θὰ ἡσυχάσωμεν! Εἶναι ἀνάγκη... Πρέπει ὅμως νὰ τακτοποιηθῶσιν ὀρισμένα θέματα...

Καὶ σὲ δεκαπέντε ἡμέρες ἡ ὥραία του ψυχὴ θὰ ἀνέβαινε πρὸς τὸν Κύριό της. Θὰ ἔφευγε ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸ τῆς ἀχαριστίας, γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Φώτιος ἔλεγε, ὅταν μάθαινε ὅτι κάποιος τὸν κατηγορεῖ:

—Εἶναι ἀπορίας ἄξιον γιὰ αὐτὸς μὲ κατηγορεῖ! Ποτέ μου δὲν τὸν εὐηργέτησα!

Σ' αὐτὸ τὸ μικρὸ διάστημα τῶν δεκαπέντε ἡμερῶν ἔπρεπε νὰ τελειώσῃ τὴν Ἱστορία του, νὰ προεδρεύσῃ τοῦ Συνοδικοῦ Δικαστηρίου γιὰ τὴν δίκην τοῦ Δρυϊνουπόλεως καὶ νὰ παραστῇ στὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Βασιλέως Κων/τίνου στὴν Πλατεία Αἰγύπτου καὶ τοῦτο γιὰ "νὰ κλείσῃ ὀρισμένα κακὰ στόματα".

Πῶς μπορεῖ κανεὶς μὲ λόγια νὰ περιγράψῃ αὐτὸν τὸν ἀγῶνα. Σ' αὐτὲς τὶς λίγες μέρες, ἀπὸ τὴν μιὰ στὴν ἄλλη, ἡ κατάστασί του πήγαινε συνεχῶς πρὸς τὰ χειρότερα. Καὶ ὁ ἴδιος ἔδινε τὴν εἰκόνα τοῦ ἀθλητοῦ, ποὺ τρέχει στὸ στάδιο δρόμο μεγάλης ἀντοχῆς, χιλιάδων μέτρων, δρόμο Μαραθῶνιο, καὶ καταβάλλει τὴν ὑσάτη προσπάθεια στίς τελευταῖες δεκάδες μέτρων, γιὰ νὰ τελειώσῃ τὸ ἀγώνισμα καὶ νὰ πάρῃ τὸν στέφανο, ἐξαντλημένος σωματικᾶ, ἐξουθενωμένος, ἀλλὰ νικητής!

Οἱ πόνοι του ἦταν δυσβάστακτοι καὶ ὅμως ἐκεῖνος, μέσ' στὴν τραπεζαρία τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, καθισμένος στὸν καναπέ, μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὸν τοῖχο καὶ μὲ τὸ δεξιὸ χέρι, χωρὶς κονδυλοφόρο αὐτὴ τὴ φορά, ἀλλὰ στὴ θέσι τοῦ συκωτιοῦ του ποὺ τὸν ἔσφαζε, ὑπαγόρευε στὸν ἀνεψιὸ του Ἀνέστη Παπαστεφάνου, φοιτητὴ τῆς Νομικῆς τότε, τὶς τελευταῖες σελίδες «περὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας».

Ἐνῶ ἔπαιρνε «αντιζιταλίνην» γιὰ τὴν καρδιακὴ ἀνεπάρκεια, ἔπρεπε μὲ αὐστηρότητα νὰ τηρῇ τὴν ἰατρικὴ σύστασι γιὰ ν' ἀποφεύγῃ τοὺς κόπους. Παρὰ ταῦτα, μὲ «αντιζιταλίνην» πῆγε στὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Βασιλέως Κων/τίνου. Στάθηκε ἐκεῖ.

κάτω ἀπὸ ἓναν φοβερὸ ἥλιο μαζί με ἄλλους ἐπισήμους. Ἡ ἀγωνία του ἔφθασε στὸ κατακόρυφο. Οἱ συνοδοὶ του βλέποντάς τον νὰ ὑποφέρει, τοῦ ἔφεραν ἓνα κάθισμα γιὰ νὰ καθίση.

Γύρισε στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ ἐξωντωμένος. Ἦτανε μεσημέρι. Διψοῦσε. Διψοῦσε πολὺ. Καὶ ἀντὶ νὰ ἀνέβη στὸ γραφεῖο του καὶ νὰ ζητήσῃ νὰ τοῦ φέρουσαν ἓνα ποτήρι νερό, δὲν ἀντέξε, γιὰτὶ καιγόταν τὰ σωθικά του, ἔτρεξε στὴν βρύση τοῦ δωματίου τῆς ὑπηρεσίας καὶ κόλλησε τὸ στόμα του στὴν κάνουλα καὶ ἤπιε, ἤπιε, ὅσο μποροῦσε...

Ἦτανε πιὰ φανερὸ ὅτι εἶχε πάρει τὴν κάτω βόλτα. Ἦλθε ὁ καρδιολόγος κ. Μαρούλης, —ἐπιστήμων καὶ ἄνθρωπος τέλειος— Διευθυντὴς τοῦ Νοσοκομείου Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, μαζί με τὸν κ. Ἀντωνίου, βοηθὸ του τότε, πού σ' ἔλο τὸ διάστημα τῆς ἀρρώστειας του, τοῦ προσέφερε ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες. Τὸν ἐξήτασαν, διέγνωσαν τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεώς του καὶ συνέστησαν ἄμεση μεταφορά του στὸ Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.

Ὁ ἀσθενής, ὅμως, ἦταν ἀμετάπειστος. Δὲν μποροῦσε οὔτ'ε καὶ νὰ τὸ σκεφθῇ.

—Δὲν εἶναι δυνατόν! Ἔχω ὑποχρεώσεις. Πρέπει νὰ προεδρεύσω εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Δρυϊνουπόλεως. Εἶναι ἀνάγκη. Καὶ ὕστερα... Δὲν μοῦ εἶναι δυνατόν νὰ μεταβῶ εἰς τὸ Νοσοκομεῖον. Θὰ γίνω θεάτρον.

Σκεπτόνταν ὅτι θὰ τὸν ἐγδυναν καὶ θὰ τὸν ἐντυναν νοσοκόμες καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ φαντασθῇ. Ἡ κατάστασί του, ὅμως, δὲν ἔπαιρνε ἀναβολές. Στις 10 τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου διεπιστώθη ὅτι ἄρχισε νὰ σχηματίζεται ὑγρὸ στὶς πλευρές του, πού ἔπρεπε νὰ ἀφαιρεθῇ. Τοῦ εἶπαν τότε, τοῦ ὑποσχέθηκαν, ὅτι θὰ ἐτηρεῖτο κάθε δυνατὴ προφύλαξις, γιὰ νὰ μὴν ὑποστῇ τὴν παραμικρὴ μείωσι.

Ἀνέβαλε γιὰ τὴν ἐπομένη τὴν μετακίνησί του στὸ Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Καταλάβαινε ὅτι τὰ ψέματα τέλειωναν καὶ βιάδιζε γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι.

Τὸ πρωτὶ τῆς 11ης Ὀκτωβρίου, βρῆκε τὴν Ἀρχιεπισκοπὴ σ' ἓνα πέλαγος ἀγωνίας.

Γιὰ τίς 9 τὸ πρωτὶ εἶχεν ὀρισθῇ ἡ πρὸς τὸ Νοσοκομεῖον μεταφορά του, —ἀλλοίμονον!— με φορεῖον!...

Στις 8 τὸ πρωτὶ, ἐνῶ ὅλοι ἀγωνιοῦσαν, ἐκεῖνος ζήτησε νὰ ἐξομολογηθῇ.

—Νὰ καλέσετε τὸν πατέρα Ἰγνάτιον Κολλιόπουλον!

Αὐτὸς ἦταν ὁ πνευματικὸς του. Σ' ἐκεῖνον ἐξωμολογεῖτο καὶ ἔτσι ἐξηγεῖται γιατί τακτικὰ πήγαινε στὴν Ἁγία Παρασκευή. Γι' αὐτὸ τὸν σκοπὸ... Γιὰ τὴν ἄκρα ταπεινώσει τοῦ ἀληθινοῦ χριστιανοῦ, ποὺ ζητοῦσε στὸ μυστήριό τῆς ἐξομολογήσεως τὴν κάθαρσι ἀπὸ τὰ βάρη τῆς διοικήσεως.

Διήρχεσε ἡ ἐξομολόγησις του μισὴ ὥρα περίπου. Καὶ ἐνῶ μέσα στὸ κλειδωμένο δωμάτιο βρισκόνταν ὁ διὰ τὸ μέγα ταξίδιον προετοιμαζόμενος Ἀρχιερεὺς καὶ ὁ πνευματικὸς καὶ προσηύχοντο, ἀπ' ἐξω ἀνέμενε τὸ πλῆθος τῶν ἱατρῶν, τῶν νοσοκόμων, τῶν συγγενῶν, τῶν φίλων, τῶν Ἀρχιερέων, τῶν Κληρικῶν, μὲ ἀγωνία...

Γιὰ ἀνὰ μὴν γίνῃ θέατρο», ὅπως ζήτησε, εἰδοποιήθηκε τὸ Β' Ἀστυνομικὸ Τμήμα νὰ σταματήσῃ τὴν κυκλοφορίαν τῆς ὁδοῦ Ἁγίας Φιλοθέης κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἐπιβιβάσεώς του στὸ αὐτοκίνητο τῶν Πρώτων Βοηθειῶν.

Καὶ σὲ λίγη ὥρα, ἀφοῦ τέλειωσε τὸ ἔργο του ὁ γιατρός τῆς ψυχῆς, ὁ πνευματικὸς, ἄρχισαν τὸ δύσκολο ἔργο τους οἱ γιατροὶ τοῦ σώματος. Τοποθετήθηκε ὁ μέγας ἀσθενὴς στὸ φορεῖο καὶ ἀπὸ τὴν κεντρικὴ σκάλα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς του, ποὺ τόσο ἀγάπησε, ποὺ τόσο ὑπηρετήσε, μέσα στὴν ὁποία τόσο δούλεψε, ὑπέφερε, κόπιασε χάριν τῆς Ἐκκλησίας, ἀπ' αὐτὴν καὶ ἀπὸ τὴν κυρία εἴσοδο, βγήκε ἀπὸ τὸ Μέγαρό της.

Θὰ ἦταν 9.30 ἐκεῖνοῦ τοῦ πρωῖνοῦ κι' ὀλόκληρη ἡ ὁδὸς Ἁγίας Φιλοθέης ἦταν ἔρημη. Οἱ μαγαζάτορες ἔμειναν μέσα στὰ μαγαζιά τους, σεβόμενοι τὴν θέλησι τοῦ Ἱεράρχου, ποὺ τόσα χρόνια ἔβλεπαν γεμάτο ζωὴ νὰ μπαίνοβγαίνη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ παρατηροῦσαν, μὲ ἀγωνία, τὰ γινόμενα. Στίς ἄκρες τοῦ δρόμου, ἐκεῖ ποὺ ἦταν οἱ ἀστυνομικοὶ, ὁ κόσμος μαζεῦνταν περίεργος.

Τὸ φορεῖο μπῆκε στὸ αὐτοκίνητο καὶ ξεκίνησε γιὰ τὸ Νοσοκομεῖο τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Ἀπὸ πίσω του, στὸ αὐτοκίνητο τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ σὲ ἄλλα, ἀκολούθησε ἡ συνοδεία.

Στὸν Ἐρυθρὸ Σταυρὸ, ἀφοῦ τὸν τακτοποιήσαν πρόχειρα, σὲ λίγη ὥρα κατέφθασε ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ τοῦ ἔφερε νὰ ὑπογράψῃ ἔγγραφα.

Ἀφοῦ τὰ ὑπέγραψε, τοῦ ἔθεσε ἀκόμη ὑπ' ὄψει του καὶ τὴν πρόσκλησι τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, σὲ ἀρχαῖκῃ γλῶσσῃ γραμμένη, γιὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα τοῦ Πανεπιστημίου. Χρειάζεται, τοῦ εἶπε, ἀπάντησις καὶ μάλιστα στὸ ἴδιο ἀρχαῖκὸ ὕφος. Ποιὸς θὰ τὴν κάνη;

— Περίεργοι ἄνθρωποι! Δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε ν' ἀσθενήσωμεν. Θ' ἀποθάνωμεν καὶ τί θὰ ἀπογίνουμ;

Και συνέταξε ύπαγορεύοντας τήν ἀπάντησιν.

Τήν ἐπομένη μέρα τὸ πρωτὶ διηγήθηκε ἓνα ζωντανὸ ὄνειρο ποῦ εἶχε ἰδεῖ.

— Τὰ πλέον ἀπίθανα πράγματα εἶναι δυνατὸν κανεῖς νὰ ἰδῇ εἰς τὰ ὄνειρα. Εἶχον κληθῆ εἰς μίαν παρέλασιν, δὲν γνωρίζω ἐπὶ τίνι εὐκαιρία. Τὴν παρέλασιν αὐτήν, ὁμως, ἐγὼ θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν παρακολουθῆσω... κοιμώμενος! Καὶ τὴν παρηκολούθησα...

Σημαδιακὸ τὸ ὄνειρο!

Τὸ ἀπόγευμα ζήτησε νὰ τελεσθῆ Εὐχέλαιον. « Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; Προσκαλεσάσθω τοὺς Πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν... ».

Τὴν Τετάρτη μετέλαβε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο τοῦ ἤλθε ἡ πρώτη μεγάλη κρίσις, ἀπὸ τὴν ὁποία ὅλως καὶ μετὰ βίας, ἀπὸ τοῦ Χάρου τὰ δόντια προσωρινὰ γλύτωσε.

Τὴν Πέμπτη, οἱ πόνοι τοῦ ἦταν φοβεροί. Τὸ ὑγρὸ ποῦ δημιουργεῖτο στὸν ὑπεζωκῶτα τοῦ ξεκολλοῦσε τὶς πλευρές. Ἐπρεπε νὰ βγῆ με παρακέντησι. Μὲ ἓνα «τροκάρ» - ἀληθινὸ καρφί - ποῦ θὰ ἔμπαινε μέσα στὰ πλευρά του.

Δὲν μεμψιμοιροῦσε γιὰ τὴν ἀρρώστεια του. Δοξολογοῦσε τὸν Θεὸ γιὰ ὅλα. Καὶ ὅταν ἀπὸ τὴν Σύρο, ὁ Μητροπολίτης Σύρου καὶ Τήνου Φιλάρετος τοῦ ἔφερε τὴν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εὐρεθεῖσαν θαυματουργὸ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, μέσα στὸ θάλαμὸ του, γιὰ νὰ τὸν ἐνισχύσῃ, σηκώθηκε, φόρεσε τὸ ὠμοφόριό του καὶ προσευχόμενος με βαθυτάτη εὐλάβεια ἀπήγγειλε τὸ τροπάριο τοῦ Ἁγίου καὶ τὴν προσκύνησε.

Οὔτε ἓνα ἄχ! δὲν ἀκούστηκε σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ μαρτύριο! Καὶ τὸ μυαλό του συνεχῶς ἤσχολεῖτο με τὴν τακτοποίησι ὄλων ἐκείνων τῶν ὑποθέσεων, ποῦ πίστευε πῶς ἄφηνε ἐκκρεμεῖς.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς Πέμπτης φώναζε τὸν ἀνεψιὸ του Χρ. Ι. Ν. γιὰ νὰ τοῦ δώσῃ ἐντολές. Τοῦ εἶπαν ὅτι βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ δωμάτιό του καὶ ὅτι δὲν μπαίνει μέσα γιατί... λυπεῖται ποῦ εἶναι ἀρρωστος!

— Δὲν πειράζει. Φωνάξτε τον νὰ ἔλθῃ καὶ... θὰ κάνω κουράγιο!

Ὅταν μπῆκε μέσα τὸν ρώτησε πῶς εἶναι καὶ ἐκεῖνος με ἡρεμία ἀπήντησε:

— Αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἔχω φοβεροὺς πόνους. Ἄλλὰ θὰ γίνη ὅ,τι θέλει ὁ Θεός!

Καὶ ὅταν ἄκουσε τὶς καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν νὰ σημαίνουν καὶ ἐπληροφορήθηκε ὅτι σὲ ὅλες τῆς ἐκκλησίες τῶν Ἀθηνῶν ψάλλεται Παράκλησις γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῆς υἰείας του, εἶπε κάνοντας τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ:

— Δέσποινα, πρόσδεξαι τὰς δεήσεις τῶν δούλων Σου. Καὶ λύτρωσε αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνάγκης καὶ θλίψεως!

Καὶ προσέθεσε:

— Τί ὠραῖος ποὺ εἶναι ὁ ἦχος τῆς καμπάνας! Πόσον τὸν ἠγάπησα εἰς ὅλην μου τὴν ζωὴν!

Γυρίζοντας ὕστερα στὰ θέματα ποὺ τὸν ἀπασχολοῦσαν, εἶπε:

— Σὲ κάλεσα, διότι θέλω νὰ τακτοποιηθοῦν ὠρισμένα θέματα. Τὰ χρήματα τῆς Γερμανεῖου Σχολῆς εἰσεπράχθησαν; Πρέπει νὰ τακτοποιηθῇ ἡ ὑπόθεσις, διὰ νὰ γίνη τὸ Οἰκοτροφεῖον τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Μὴν ἀναβάλλης.

Δεύτερον. Ἐπάνω εἰς τὸ τζάκι τοῦ γραφείου μου εἶναι μία ἐπιστολὴ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Κων/νίδη ἀπὸ τὸ Λονδίνον. Ὑποβάλλει παραίτησιν ἀπὸ πάσης σκέψεως πρὸς ἀρχιερατεῖαν. Θὰ τὴν καταστρέψῃς. Θὰ εἶναι δυστύχημα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἐὰν εὐρεθῇ αὐτὴ ἢ ἐπιστολὴ.

Τὰ συγγράμματά μου, τὰ ἀνέκδοτα, νὰ εἶναι ἀσφαλῆ. Ἐχω δώσει ἐντολὴν ὁ τάφος μου νὰ εἶναι ἀπλοῦς. Εὐχαριστῶ πολὺ!

Ἀπὸ κείνη τὴν μέρα, ἡ ἐπιδείνωσι τῆς καταστάσεως ἄρχισε νὰ αὐξάνη μὲ γεωμετρικὴ πρόοδο. Στις 21 τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου, παραμονὴ τοῦ θανάτου του, εἶχε ἀγωνία στὴν ἀναπνοή. Ζήτησε τότε νὰ ἔλθουν νὰ τὸν ἰδοῦν οἱ Παλαισημερολογῖται Ἀρχιερεῖς, ὁ πρῶν Δημητριάδος Γερμανὸς καὶ ὁ πρῶν Φλωρίνης Χρυσόστομος, γιὰ νὰ ... συγχωρεθοῦν! Καὶ ἀκόμη ζήτησε νὰ ξανακοινωνήσῃ.

Ἡ νύκτα τῆς 21ης πρὸς τὴν 22α Ὀκτωβρίου ἦταν τραγικὴ. Ἡ ἀναπνοὴ του ἦταν γρήγορη. Ἡ δυσφορία του ἀφάνταστη, ἀπερίγραπτη. Ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο ὁ ἐκφωνητὴς εἶπε ὅτι διανύει τὶς τελευταῖες του ὥρες.

Κατὰ τὶς 10 τὸ βράδυ, αὐτὸς ποὺ γράφει αὐτὲς τὶς γραμμές, τὸν ἐπισκέφθηκε στὸ δωμάτιό του. Στάθηκε ὄρθιος δίπλα στὸ κρεβάτι του καὶ παρακολουθοῦσε τὴν φοβερὴ ἀγωνία του. Ἀσθμαίνοντας τοῦ εἶπε:

— Καθίστε, σᾶς παρακαλῶ! Θὰ κουρασθῆτε!

Ἐκεῖνος πέθαινε καὶ σκεπτόνταν τὸ γεμᾶτο ἀλικῆ παλληκάρι πὸν στεκόνταν καὶ ... θὰ κουραζόνταν! Σ' αὐτὴν τὴν φράσι του, σ' αὐτὴ τὴ σκέψι του, τὴ μέριμνα γιὰ τὸν πλησίον — ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό του — ἦταν κλεισμένος ὁλόκληρος ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος!

Στις 3 τὸ πρωῒ ὁ γιατρὸς κ. Ἀντωνίου, γιὰ νὰ τὸν ἀνακουφίσῃ καὶ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ πεθάνῃ ἡσυχος, τοῦ ἔκανε παρακέντησι γιὰ νὰ τοῦ βγάλῃ τὸ ὑγρὸ πὸν συσσωρευόνταν στὸν ὑπεζωκότα καὶ τὸν ἔκανε φρικτὰ νὰ ὑποφέρῃ. Τὸν ἔστησαν ὄρθιο οἱ νοσοκόμοι, δὲν μποροῦσε νὰ στηλώσῃ τὸ κεφάλι του καὶ τὸ καρφί (τὸ «τροκάρ») μπῆκε στὸ πλευρό. Ποιοὺς καὶ πόσους πόνους θὰ ἔνοιωσε ὁ Θεὸς μόνον γνωρίζει. Δὲν ἔβγαλε ὅμως ἄχνα! Μόνον ὅταν τελείωσαν τὸ ἔργο τους, ψιθύρισε:

— Σᾶς εὐχαριστῶ πολὺ!

Στις 7 τὸ πρωῒ, ὁ γέρον ἱερεὺς τοῦ Νοσοκομείου ἔβαλε τὸ «Εὐλόγητὸς» γιὰ τὴν Λειτουργία. Ἡ ὥρα ὅμως τοῦ θανάτου πλησίαζε καὶ κεῖνος δὲν ἄφηνε τὴν ζωὴ νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ γιὰ δύο πράγματα, γιὰ νὰ πάρῃ ἀκόμη μιὰ φορὰ μέσα του τὸν Χριστό, πὸν τόσο ἀγάπησε, καὶ γιὰ νὰ συγχωρεθῇ μὲ τοὺς δύο Παλαιοημερολογίτας ἀρχιερεῖς.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ Νοσοκομείου, γερωντᾶκος ὅπως ἦταν, ἀργοῦσε καὶ οἱ ἄλλοι τὸ ἴδιο.

— Μὰ γιατί ἀργεῖ; Πῆτε του νὰ κἀνῃ γρήγορα. Πῆτε του γρήγορα! Πολὺ γρήγορα! Εἶναι ἀνάγκη... Διατί δὲν ἔρχονται; Ἐγὼ ἐὰν ἤμην εἰς τὴν θέσιν των θὰ ἔσπευδα. Διατί δὲν ἔρχονται;

Ὅπως, ὅμως, πρόσταξε ὁ Θεὸς, πὸν τοὺς ἀγγέλους του, κείνη τὴν μεγάλη ὥρα, εἶχε σταλμένους σ' ἐκεῖνο τὸ φωτεινὸ δωμάτιο τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ἔτσι κι' ἔγινε. Πρόφθασε ὁ ἱερεὺς μὲ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἐγκαίρως γιὰ νὰ τὸν ἐνισχύσῃ καὶ τὸν συντροφεύσῃ στὸ μεγάλο ταξίδι. Γιὰ νὰ ἐνωθῇ μαζί Του γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ. Ζήτησε ν' ἀνακαθῆσῃ. Οἱ νοσοκόμοι τὸν ἔστησαν. Δὲν μποροῦσε νὰ στηρίξῃ τὸ κεφάλι του μέσα στὴν ἀγωνία. Πῆρε ὁ ἴδιος δύναμι ἀπὸ τὴν μεγάλη στιγμή. Τοῦ φόρεσαν τὸ ὤμοφόριό του. Κοινώρησε. Τὸ Ἅγιο Ποτήριο γιὰ τελευταία φορὰ ἄγγιξε στὰ χεῖλη του. Κάτι φέλλισε. Τελείωσε...

Τὸ τέλος του θυμίζει τὸ ἅγιο, τὸ ἤρεμο, τὸ εἰρηνικὸ τέρμα τῆς ὠραίας ζωῆς τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου, ὅπως τὸ πε-

ριγράφει με τέσσερες απλές λέξεις ὁ θεόπνευστος Εὐαγγελιστής: «Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐκοιμήθη». Πράγματι «ἐκοιμήθη»... Τόσον, ὥστε οἱ γύρω του δὲν μπορούσαν νὰ καταλάβουν ἂν ζῆ ἢ ἂν ἀπέθανε.

Ἔτρεξε ὁ νοσοκόμος. Τοῦ ἔβαλε κάτω ἀπὸ τὰ ρουθούνια του ἓνα καθρέπτη, γιὰ νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν ἀναπνέῃ. Ἐκεῖνος βρισκόνταν μακριά!

Εἰδοποιημένοι ἦλθαν καὶ οἱ γιατροί. Ὁ κ. Μαρούλης τοῦ ἔπιασε τὸν σφιγμό. Ἀκροάσθηκε τὴν καρδιά. Διαπίστωσε τὸν θάνατο... Ἐκανε τὸ σταυρό του, ἔσκυψε, φίλησε τὸ χέρι τοῦ Ἁγίου νεκροῦ καὶ σοβαρὸς εἶπε:

— Ἐτελείωσε! Οὐδέποτε εἰς τὸ Νοσοκομεῖον αὐτὸ θὰ νοσηλευθῆ τοιοῦτος ἀσθενής!

Καὶ ἡ Διευθύνουσα ἀδελφὴ Δις Μεσολωρᾶ, ἀφοῦ πλησίασε καὶ τοῦ φίλησε κ' ἐκείνη τὸ χέρι, ἀπευθύνθηκε σ' ὄσους στεκόνταν γύρω καὶ εἶπε μὲ συγκίνησι:

— Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἀπέθανε. Εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἄς ἔχωμεν τὴν εὐχὴ του!

Δὲν πέρασαν πέντε λεπτὰ καὶ κατέφθασαν οἱ δύο Παλαισημερολογῖται Ἀρχιερεῖς. Ὁ Θεὸς δὲν ἐπέτρεψε τὴν συνάντησί τους. Ἡ θλίψις τοὺς ἦτανε εἰλικρινὴς καὶ μεγάλη. Ὁ θάνατος πολλὰς φορὲς διορθώνει τὰ ἀδιόρθωτα. Εἶχαν χάσει ὅμως μία εὐκαιρία.

* * *

Αὐτὸ ἦταν τὸ ὠραῖο τέλος μιᾶς ὠραίας ζωῆς σ' αὐτὴ τὴ γῆ τῆς δοκιμασίας. Αὐτὸς ὁ ὠραῖος, ὁ ἐνσυνείδητος θάνατος στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Χριστοῦ μὲ ὅλη τὴν ἀγιότητα τῆς ὠραίας προσωπικότητός του καὶ μὲ ὅλο τὸ μεγαλεῖο τοῦ Ἀρχιερέως, ποὺ καὶ τὴν ὥρα τῆς σκληρῆς δοκιμασίας καὶ τῆς πάλης μὲ τὸ Χάρο δὲν τὸν ἐγκατέλειψε, εἶχε κάποια ἀναλογία μὲ τὸν θάνατο τοῦ Ρωμαίου ἐκείνου αὐτοκράτορα ποὺ ζήτησε νὰ τὸν στήσουν ὄρθιο, γιὰ νὰ ξεψυχῆσῃ, γιὰτὶ πίστευε, ὅτι στὸ ἀξίωμα του, συυφασμένο μὲ ὑποχρεώσεις περισσότερο παρὰ μὲ δικαιώματα, δὲν ἄρμοζε ἡ φτήνεια τῶν στεναγμῶν καὶ ἡ πολυτέλεια τῆς ἐπιθανατίου κλίνης.

Τὴν ἀγία του ψυχὴ οἱ ἄγγελοι πῆραν στοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸ λειψανὸ του, ταριχευμένο, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ τὸ προσκυνήσῃ ἡ «παρέλασις», οἱ χιλιάδες τοῦ Ἀθηναϊκοῦ καὶ τοῦ Πειραιϊκοῦ Λαοῦ,

ὅπως τὸ προεῖδε στὸ ὄνειρό του, παρέλαβε ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ τοποθέτησε στὴν Μητρόπολι τῶν Ἀθηνῶν.

Στις 23 Ὀκτωβρίου, ἀνήμερα τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου καὶ παραμονή τῆς κηδείας του, τελέσθηκε μέσα στὸν Μητροπολιτικὸ Ναὸ καὶ μὲ τὸ λείψανό του στὸ «σολέα», ἡ Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, αὐτὴ ποὺ ἐκεῖνος εἶχε μέσα ἀπὸ τὴν λήθη τῶν αἰῶνων ἀνασύρει.

Στὴν κηδεία του τὸ ἀπόγευμα τῆς 24 Ὀκτωβρίου, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Βασιλέα Γεώργιο καὶ τοὺς Πρίγκηπας Ἀνδρέα καὶ Νικόλαο, τὸν Πρωθυπουργὸ Μεταξῶ καὶ τὸ Ὑπουργικὸ Συμβούλιο καὶ τὴν Ἠγεσία τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ Κράτους, ὄλος ὁ λαὸς τῶν πνευματικῶν παιδιῶν του, ὄλος ὁ κόσμος ἐκεῖνος ποὺ αὐτὸς σπαταλῶντας τὴν ἀγάπη του ἐστήριξε καὶ βοήθησε, παρατεταγμένοι, σιωπηλός, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ στὰ πεζοδρόμια συμμετέσχε. Συμμετέσχε ὅμως καὶ κάποιος ἄλλος. Ὁ οὐρανός, ποὺ τὸν εἶχε κερδίσει. Ἄνοιξε τοὺς κρουνοὺς του, γιὰ νὰ τὸν κλάψῃ. Καὶ παρὰ τὴν βροχή, κανένας δὲν ἔφυγε ἀπὸ τὴ θέσι του, ἀπὸ τὸ καθήκον ν' ἀποχαιρετήσῃ τὸν Πατέρα ποὺ ἔφευγε καὶ εὐλογοῦσε ἀπὸ ψηλά.

Ὅλες οἱ τιμὲς ἀποδόθηκαν καὶ ἡ Ἀττικὴ γῆ, ποὺ τόσο ἀγάπησε, μὲ στοργὴ τὸν φύλαξε καὶ τὸν φυλάγει στὴν ἀγκαλιά της.

Ὅλες οἱ ἐντολές, ποὺ πάνω στὸ κρεβάτι τῆς ἀγωνίας του ἔδωκε, ὄλες ἐξετελέσθηκαν. Τὰ χρήματα ἀπὸ τὴν ἀποζημίωσι, ποὺ κατέβαλε τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον, ὕστερα ἀπὸ πολλὰς προσπάθειές του, γιὰ τὴν κατάληψι τῆς Γερμανοῦ Ἱερατικῆς Σχολῆς καὶ τὴν αὐθαίρετη μετατροπὴ της σὲ Σχολεῖο Χωροφυλακῆς, εἰσπράχθησαν κανονικὰ καὶ μὲ αὐτὰ κτίσθηκε τὸ ὠραῖο κτίριο τοῦ Θεολογικοῦ Οἰκοτροφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ τότε Ἀρχιμανδρίτου Μιχαὴλ Κων/νίδη, ποὺ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Χρυσοστόμου ἔγινε Μητροπολίτης Κορινθίας καὶ ὕστερα ἀπὸ χρόνια Ἀρχιεπίσκοπος Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς, ἐπιστράφηκε στὸν ἀποστολέα της.

Τὰ ἀδημοσίευτα μέχρι τοῦ θανάτου του, εἴκοσι (20) περίπου, συγγράμματά του, χάρις στὴν ἐποπτεία τοῦ ἀγαπημένου του φίλου καὶ ἀκαδημαϊκοῦ Γρηγορίου Παπαμιχαὴλ καὶ τὴν ἐπιμέλεια καὶ συμβολὴ τοῦ μαθητοῦ καὶ ἀνεψιοῦ του Πρωτοπρεσβυτέρου Ἰωάννου Ράμφου, δημοσιεύθηκαν ὅπως ἐκεῖνος εἶχε ἐπιθυμήσει καὶ ἀκόμη ὁ Πάπας καὶ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Χριστοφόρος, μαθητῆς του, διὰ χρημάτων τοῦ Πατριαρχείου, ἀνέλαβε τὴν

ΣΥΓΚΙΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1ῃ Φεβρουαρίου 1969

Α. Μακαριότητα

τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος

Κύριον Ἰερώλυμον

Ἐνταῦθα

Μακαριώτατε,

Εἶμαι μιὰ χήρα ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, συνταξιούχος, ἀλλὰ μὲ πολὺ μικρὴ σύνταξι, γιατί ὁ ἄνδρας μου πέθανε πολὺ νέος, πρὶν συμπληρώσῃ τὰ συντάξιμα χρόνια του. Παιδιὰ δὲν ἔχω. Καὶ ἐπὶ πλέον εἶμαι ὑποχρεωμένη νὰ περνῶ τίς περισσότερες ἡμέρες τοῦ χρόνου στὸ κρεβάτι, γιατί εἶμαι ἀνάπηρος κατὰ τὰ πόδια καὶ πάσχω ἀπὸ σπονδυλοαρθρίτιδα. Ὅμως τὸ «Τάμα τοῦ Ἔθνους μας» μὲ συγκινεῖ ὀλόκληρη. Μὲ πυρπολεῖ. Κάτι πρέπει νὰ κάνω κι' ἐγὼ μὲ τίς φτωχὲς μου δυνάμεις. Πολὺ λίγα, δυστυχῶς, μπορῶ νὰ προσφέρω. Μόνο 150 δρχ., ἀλλὰ ἂν δὲν τὰ δώσω καὶ αὐτά, οὔτε χριστιανὴ οὔτε Ἑλληνίδα θὰ δικαιούμαι νὰ λέγωμαι. Θὰ προσευχωμαι ὅμως νὰ φωτίζη ὁ Θεὸς τοὺς δυναμένους νὰ προσφέρουν περισσότερα, γιὰ νὰ γίνῃ γρήγορα πραγματικότης τὸ «τάμα» αὐτό.

Εὐχομαι ὁ Θεὸς νὰ σᾶς ἀξιῶσῃ νὰ κάνετε γρήγορα τὰ ἐγκαίνια τοῦ Νικοῦ τοῦ Σωτήρος. Καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἀποκρύψω καὶ τὴν ἰδιαίτερη χαρὰ μου, ὅτι σὲ σᾶς ἔδωσε ὁ Θεὸς τὴν χάριν νὰ ἐργασθῆτε γιὰ τὸ ἔργο αὐτό. Σᾶς ἀξίιζε.

Μὲ βαθύτατο σεβασμὸ

Δέσποινα Λινάρδου

ἐκτύπωσιν τοῦ περὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας μεγάλου καὶ περισπουδάστου ἔργου του, πὸν κατέλαβε 1083 σελίδες.

Τέλος, στὸ μάρμαρο τοῦ τάφου του, στὸ Α' Νεκροταφεῖο, χαρακτήσαν οἱ λέξεις:

† Ὁ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

1868-1938

«Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν»

Σὲ ὅλα τὰ καλὰ πὸν ἔχει αὐτὴ ἡ ζωὴ, ὑπάρχει πάντα ἓνα ἀδυσώπητο κακό. Ὅτι τελειώνουν...

Στὴν ὥραία, ὅμως, ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, πὸν βρίσκονται στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Χριστοῦ, ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ τέλος. Εἶναι ἡ ἀρχή. Καὶ ἡ μνήμη των, μνήμη δικαίων, εἶναι αἰώνια.

(Τέλος)

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Ι. ΝΕΑΜΟΝΙΤΑΚΗΣ

Στὸ περιθώριο τῆς Ἀγίας Γραφῆς

«**Η ΒΟΗΘΕΙΑ ΜΟΥ ΠΑΡΑ ΚΥΡΙΟΥ...**»

Ἡ ζωὴ ἐδῶ κάτω εἶναι γιὰ κάθε ἄνθρωπο μιὰ σειρά ἀπὸ δοκιμασίες. Ὅπως σ' ἕναν μακρινὸ θαλασσινὸ ταξίδι ὁ πλοῦς δὲν γίνεται μονάχα μὲ νηνεμία καὶ γαλήνη, ἀλλὰ καὶ μὲς ἀπὸ τρικυμίες, ἔτσι καὶ ὁ παρὼν βίος, μαζί μὲ τὰ εὐχάριστα καὶ τὰ εἰρηνικά, κουβαλᾷ καὶ τὰ δυσάρεστα καὶ τὶς ἀντιξοότητες, ὅπου ὁ καθένας μας παίρνει συνείδηση, ἀπὸ τὴ σκληρὴ πραγματικότητα, τῆς ἀδυναμίας του καὶ τῆς ἀνάγκης νὰ στηριχθῆ σὲ ἄλλους. Ἀλλὰ οἱ ἄλλοι εἴτε δὲν ἔχουν τὴ διάθεση εἴτε δὲν ἔχουν καὶ τὰ μέσα νὰ βοηθήσουν στὶς δύσκολες ὥρες. Ἔτσι, ὄχι σπάνια, ἡ μοναδικὴ βοήθεια εἶναι ἐκείνη ποῦ θέλει καὶ μπορεῖ νὰ παράσχη ὁ Θεός, ὁ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος Κύριος καὶ Πατέρας μας. Αὐτὴ τὴν ἀλήθεια ὁμολογῶντας καὶ κηρύχοντας ὁ Ψαλμωδός, ἀναφωνεῖ: «Ἡ βοήθειά μου παρὰ Κυρίου, τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».

Εἶναι μιὰ διαπίστωση ἐμπειρίας, μιὰ ὑπαρξιακὴ διαβεβαίωση, κοινὸ χτῆμα ὄλων τῶν πιστῶν καὶ εὐσεβῶν ψυχῶν. Εἴτε ἀπ' εὐθείας, εἴτε δημιουργῶντας σωστικὲς συνθήκες εἴτε κινῶντας τοὺς πλησίον μας, ὁ Θεὸς δὲν μᾶς ἀφήνει ἀβοήθητους καὶ ἡ «δεξιὰ» του «ἀντιλαμβάνεται ἡμῶν». Ἀπλώνει δηλαδὴ τὸ κραταιὸ του χέρι καὶ μᾶς βγάζει ἀπὸ τὸν πειρασμὸ ἢ μᾶς στηρίζει μέσα σ' αὐτόν, ὥστε νὰ μὴ καταποντισθοῦμε. «Ἐὰν γὰρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου», τοῦ λέγει ἄλλοῦ ὁ Ψαλμωδός, «οὐ φοβηθήσομαι κακά, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ. Ἡ ράβδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου αὐταί με παρεκάλεσαν (δηλαδὴ: παρηγόρησαν, στήριξαν)».

Καὶ ἂν ὄλοι μᾶς ἐγκαταλείψουν καὶ ἂν ὄλοι βρεθοῦν μακριὰ μας, ὁ Θεὸς εἶναι πάντα στὸ πλάϊ μας, ὅπως ὁ πατέρας στὸ πλάϊ τοῦ μικροῦ παιδιοῦ του. Εἶναι ὁ ἔτοιμος προστάτης καὶ βοηθός, ὁ ταχὺς ἀντιλήπτωρ, ὁ λυτρωτὴς ἀπὸ κάθε κίνδυνο. Τὸ ἐνδιαφέρον του εἶναι στοργικὸ, ἀνεξάντλητο καὶ ἡ δύναμή του ἀπέραντη, ἄπειρα ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἰσχύ τοῦ κακοῦ. Συντρίβει κάθε παγίδα τοῦ κακοῦ, ὅπου μπορεῖ νὰ πιασθῆ ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξι: «Ἡ παγὶς συνετρίβη καὶ ἡμεῖς ἐρρυσθημεν», εἶναι κάθε φορὰ ἡ διαπίστωση τῶν πιστῶν καὶ εὐσεβῶν ψυχῶν, ποῦ συνέβη νὰ ἐμπλακοῦν σὲ θλίψεις.

Τὴ βοήθεια, λοιπόν, τοῦ Κυρίου τὴ βλέπουμε στὴ ζωὴ μας μὲ δυὸ ὄψεις. Ἡ εἶναι μιὰ στήριξη ποὺ μᾶς κάνει νὰ ἀγωνισθοῦμε γενναῖα καὶ ἀκλόνητα μὲ τὸν πειρασμὸ ἢ εἶναι μιὰ ἐξοδος ἀπὸ τὸν πειρασμὸ, μιὰ λύση του. Ὁ Θεὸς μᾶς βοηθεῖ κάθε φορὰ ἀνάλογα μὲ τὸ ψυχικὸ μας συμφέρον. Μᾶς βοηθεῖ ὅμως πάντα. Δὲν ἀπάλλαξε τοὺς ἀγίους μάρτυρες ἀπὸ τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν βίαιο θάνατο. Τοὺς ἔδωσε ὅμως τὸ ἔρμα τῆς χάριτός του γιὰ νὰ μὴ σαλευθοῦν ἀπὸ τὴν ὁμολογία τῆς πίστεώς τους. Δὲν παραμέρισε ἀπὸ τὸν βίον τῶν Δικαίων, τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων, τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Ὁσίων καὶ κάθε πιστοῦ τοῦ τέκνου σὲ κάθε γενεὰ καὶ τόπο τὰ ἀγκάθια τῶν λογῆς-λογῆς θλίψεων. Ἀλλὰ ἔδωσε σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ψυχὰς τὸ φῶς καὶ τὴ δύναμη τῆς χάριτός του, ὥστε νὰ «ὑπομένουν εἰς τέλος» καὶ ἔτσι νὰ σωθοῦν. Πολλὲς φορὲς ὅμως τοὺς βοήθησε καὶ μὲ τὸν ἄλλο τρόπο, βγάζοντάς τους σὲ ἀναψυχή, τερματίζοντας τὶς δοκιμασίες, χαρίζοντάς τους μιὰ ἀνάπαυλα εἰρήνης καὶ ἀναπαύσεως, «οὐκ ἔων πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύναται» κανένα τέκνο του, ἀλλὰ «ποιῶν σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν».

Κάθε μέρα ποὺ ἀνατέλλει, ξεκινᾶμε πάλι γιὰ τὴ ζωὴ κάνοντας ἓνα καθησυχαστικὸ ἀπολογισμὸ, ποὺ μᾶς δίνει ἓνα αἶσθημα ἀσφάλειας. Σκεφτόμαστε ὅτι ἔχουμε τὴν υγεία μας, τὴ δουλειά μας, πρόσωπα γύρω μας ποὺ μᾶς ἀγαποῦν καὶ ἐνδιαφέρονται γιὰ μᾶς. Ὅλα αὐτὰ ὅμως εἶναι μιὰ πολὺ εὐθραυστὴ ἐγγύηση, ὅμως ἀποδειχνουν ἢ λογικὴ καὶ ἢ πείρα. Εἶναι ἀγαθὰ ποὺ ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη μπορεῖ νὰ λείψουν. Ἡ πάνω ἀπὸ κάθε λυπηρὸ ἐνδεχόμενον ἐγγύηση εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ δίπλα μας, ἡ ὑπαρξὴ μιᾶς πηγῆς ἀπὸ ὅπου κάθε βοήθεια μπορούμε νὰ ἀναμένουμε. Εἶναι πιθανὸ ὁ ὑγιὴς νὰ βρεθῆ αὔριο ἄρρωστος. Ὁ ἐργαζόμενος, χωρὶς δουλειά. Ὁ πλούσιος, χωρὶς μιὰ πεντάρα στὴν τσέπη. Ὁ ἰδιοκτήτης, ἀκτῆμων. Τὸ παιδί, ὄρφανό. Ὁ γονεὺς, χωρὶς παιδιά. Ὁ φίλος, χωρὶς φίλο. Ὅλα εἶναι ὑπόβαθρα κινητά, πρόσκαιρα, ἀμφίβολης μονιμότητος. Μονάχα ὁ Θεὸς εἶναι ἓνα ὑπόλοιπο ποὺ δὲν γίνεται νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ μέση. Καὶ τί σημαίνει Θεός; Θεὸς σημαίνει ὁ Κύριος τῶν ὄλων, ὁ βαστάζων τὰ σύμπαντα. Ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ ὅ,τι χάσαμε καὶ ἀκόμη παραπάνω. Ἐκεῖνος ποὺ καὶ τίποτε ἄλλο ἂν δὲν ἔχουμε, ὑπεραρκεῖ. Γιατὶ τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἓνα μὲ τὸν Θεό, τὸ νὰ τὸν ἔχη στὴν καρδιά του, ἀποτελεῖ μιὰ κατοχή, ποὺ μπροστά της ὠχριοῦν ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ ὅλες οἱ χαρὲς τῆς γῆς.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΟΥ Τ.Α.Κ.Ε.

Ὑπὸ τοῦ TAKE ἐχορηγήθησαν συντάξεις εἰς τοὺς κάτωθι:

Αἰδεσιμώτατον Βλάχον Θεόδωρον, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.832. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 80.433. — Αἰδεσιμώτατον Παπαδόπουλον Γεώργιον, Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν. Σύνταξις δρχ. 2.309. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 45.629. — Πρεσβυτέρων Τριανταφύλλου Ἀνδρομάχην, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Παραμυθίας, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.056. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 14.536. — Αἰδεσιμώτατον Γίδαρην Κων/νον, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Αἰτωλοακαρνανίας, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.832. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 84.267. — Πρεσβυτέρων Παπαπασχάλη Βασιλικήν, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.056. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 14.618. — Πρεσβυτέρων Ἀπτίδου Κυριακὴν, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ζιχνῶν, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.259. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 87.759. — Πρεσβυτέρων Φακοπουλίδου Ἐλένην, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀλεξανδρουπόλεως, Δ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.259. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 82.537. — Αἰδεσιμώτατον Πουλάκον Νικόλαον, Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.608. — Πρεσβυτέρων Ἰωαννίδου Γεσθημανῆν, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ζιχνῶν, Γ' μισθολογικῆς κατηγορίας. Σύνταξις δρχ. 1.056. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 71.098. — Αἰδεσιμώτατον Στρατογιαννάκον Ἰωάννην, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικαίας. Σύνταξις δρχ. 2.410. Ἐφ' ἅπαξ δρχ. 57.902.

= ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ =

Ἐκκλησιαστικὸν Φροντιστήριον Κατερίνης. Ἐνεκρίθη ἡ δωρεὰν ἀποστολὴ τῶν Περιδικῶν, ἅτινα ἤδη σᾶς ἀποστέλλονται. — Αἰδεσιμώτατον Ἀδάμ Ἀναστάσιον, Ἐφημέριον Ἀγίας Μαρίνης, Βόλου Κορινθίας. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Ἀρχιμανδρίτην Παῦλον Ματζουράνην, Λαγκαδιᾶν Τρικάλων Θεσσαλίας. Σᾶς ἀπεστάλη τὸ ἀπωλεσθὲν Α' καὶ Β' τεύχος «ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ» 1968. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Κύριον Μᾶρκον Καλύβαν, Καθηγητὴν Θεολόγον, Ἱεράπετραν Κρήτης. Ζητηθέντα τεύχη ἀπεστάλησαν. — Mr. James W. Christopher, Germany. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αἰδεσιμώτατον Παναγιώτην Κάφαν, Κηπουπόλεως 1, Καβάλαν. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αἰδεσιμώτατον Ἀντώνιον Κούβελην, Καστανιώτισαν Εὐβοίας. Ἐνεγράφητε καὶ σᾶς ἀπεστάλησαν τὰ ἀπὸ 1-7-68 ἐκδοθέντα τεύχη. — Ἰάκωβον Μοναχόν, Ἱερά Μονὴ Σταυρονικήτα, Καρναὶ Ἀγ. Ὄρους. Ἐνεγράφητε εἰς τὸ Περιδικόν. Ἐπίσης, σᾶς γνωρίζομεν, ὅτι διὰ τὴν ἀποστολὴν Ἡμερολογίου πρέπει ν' ἀποταθῆτε πρὸς τὴν Ἀποστολικὴν Διακονίαν, Ἰασίου 1, τ. 140. — Κύριον Χρήστον Δήμεον, Εὐριπίδου 1, Καβάλαν. Ἐλήφθη ἡ ἐκ δρχ. 50 ἐπιταγή σας καὶ ἐπιστώθητε διὰ τὸ 1969. — Αἰδεσιμώτατον Βασίλειον Βαϊλάκη, Ἐφημέριον Ποταμιῶν. Ἐνεγράφητε εἰς τὸ Περιδικόν μας. — Αἰδεσιμώτατον Ἠλιόπουλον Νικόλαον, Καρτερόλιον Μεσσηνίας. Ἐνεγράφητε καὶ σᾶς ἀπεστάλησαν τὰ ἀπὸ 1-11-68 ἐκδοθέντα τεύχη. — Αἰδεσιμώτατον Τσοκάνην Δημήτριον, Ζωοδόχου Πηγῆς 30, Βύρωνα, τ.τ. 517. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο. — Αἰδεσιμώτατον Πέ-

τρον Καλύβαν, Ἐφημέριον Καλογεῶν Ἱεραπέτρας. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο.—Αἰδεσιμώτατον Παν. Καψῆν, Λουίζης Ριανκούρ 25, τ. 605. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο.—Αἰδεσιμώτατον Νικ. Φιλίππαϊον, Πραξιτέλους 55, Πειραιᾶ, τ. 12. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο.—Αἰδεσιμώτατον Ἀθανάσιον Κασκάνην, Συνοικισμὸς Χόχλας Κουκουλίου Πρεβέζης. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο.—Ἰερὸν Ναὸν Ἀγ. Δημητρίου, Ἀγ. Δημήτριον Κοζάνης. Ἐνεγράφητε.—Ἰερὸν Μητροπόλιν Σερρών καὶ Νιγρίτης. Κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3274/30-12-68 ἐγγράφου ὑμῶν ἐγένετο ἡ ἐγγραφή τοῦ Αἰδεσιμωτάτου Γεωργίου Νινέ ἢ Γκουντῆ εἰς τὰ ἡμέτερα συνδρομητολόγια.—Ἀρχιμανδρίτην Κων/νον Ζαχαριαδάκην, Καστέλι Πεδιάδος Ἡρακλείου Κρήτης. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς σας ἐγένετο.—Ἀρχιμανδρίτην Τιμόθεον Κοντομέρκον, Λεωφ. Βασιλ. Σοφίας 122. Ἐνεγράφητε ἀπὸ 1-1-69 εἰς τὰ Περιοδικὰ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» καὶ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ».—Ἰερὸν Μητροπόλιν Μεσσηνίας. Κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2/2-1-69 ἐγγράφου ὑμῶν προέβημεν εἰς τὴν ἐγγραφήν τοῦ Αἰδεσιμωτάτου Μιχαήλ Μπασέα εἰς τὰ ἡμέτερα Περιοδικά.—Ἰερὸν Ναὸν Εἰσοδίων Θεοτόκου, Ἐνορίας Βυθοῦ, ἐπαρχίας Βοῦου. Ἐνεγράφητε καὶ σᾶς ἀπεστάλη ἡ σχετικὴ ἀπόδειξις.—Ἰερὸν Μητροπόλιν Ἐδέσσης καὶ Πέλλης. Κατόπιν τῶν ὑπ' ἀριθ. 3528/27-12-68 καὶ 3535/28-12-68 ἐγγράφων ὑμῶν ἐγένετο ἡ ἐγγραφή τῶν Αἰδεσιμωτάτων Ἰωάννου Γκαούτση καὶ Νικολάου Σπάρταλη εἰς τὰ ἡμέτερα συνδρομητολόγια.—Αἰδεσιμώτατον Τσιριγώτην Παρθένιον, Ἐφημέριον Δροσάτου, Μουριές Κιλίκις. Ἀλλαγὴ διευθύνσεώς ἐγένετο καὶ σᾶς ἀπεστάλησαν τὰ ἀπὸ 1-9-68 ἐκδοθέντα τεύχη.—Ἀρχιμανδρίτην Ἀνδρεάντῶν Γερμανόν, Ἀγ. Βαρβάρας 127, Παλ. Φάληρον. Ἐνεγράφητε ἀπὸ 1-1-69.—Κύριον Ἡρακλῆν Σπηλιόπουλον, Σαρανταπόρου 47, Περιστέρι. Ἐνεγράφητε.—Αἰδεσιμώτατον Ἀπόστολον Μιχαήλ, Ἐφημέριον Ι.Ν. Ταξιαρχῶν, Μάσχα, Περιστέρι. Ἐνεγράφητε.—Αἰδεσιμώτατον Γαβριήλ Ἀνδρέου, Ἱπποδρομίου 23, Θεσσαλονίκην. Ἐνεγράφητε εἰς τὰ Περιοδικὰ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» καὶ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ».

= Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α =

Κων. Γ. Μπόνη, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Συμπόσιον Πατέρων.— Ἐπίκαιρα.—Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ ἐν τῷ Τριωδίῳ διδασκαλία περὶ γάμου.—Ἰωάννου τῆς Κρονστιδης, Σκέψεις γιὰ τὴν Ὁρθόδοξο Λατρεία. Μετάφρασις Ἀρχιμ. Μελετιίου Καλαμαρά.—Φ., Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὰς, κανονικὰς καὶ ἄλλας ἀπορίες.—Χρυσοστόμου Ι. Νεαμονιτάκη, (†) Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Α΄—Πρὸς τὸ ἅγιον τέλος.—Συγκινητικὴ Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μακαριώτατον.—Βασ. Μουστάκη, «Ἡ βοήθειά μου παρὰ Κυρίου...».—Εἰδήσεις τοῦ Τ.Α.Κ.Ε.—Ἀλληλογραφία.

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἰασίου 1, Ἀθῆναι.